

Rijeka u vrijeme Erazma Barčića

Dimnjašević, Tea

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:026126>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-06**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Tea Dimnjašević

Rijeka u vrijeme Erazma Barčića
(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2020.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA POVIJEST

Tea Dimnjašević

Rijeka u vrijeme Erazma Barčića
(DIPLOMSKI RAD)

MENTOR: doc. dr. sc. Andrea Roknić Bežanić

KOMENTOR: prof. dr. sc. Irvin Lukežić

STUDENTICA: Tea Dimnjašević

NAZIV I VRSTA STUDIJA: sveučilišni diplomski studij povijesti i pedagogije

MATIČNI BROJ: 0009066198

Rijeka, 2020.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	2
2. DRŽAVNO-PRAVNI OKVIR RIJEKE U XIX. STOLJEĆU	4
3. ERAZMO BARČIĆ – RIJEČKI ODVJETNIK I POLITIČAR	7
3.1.POVIJESNI PREGLED OBITELJI BARČIĆ.....	7
3.2.POČETAK JAVNOG DJELOVANJA ERAZMA BARČIĆA	8
4. UTJECAJ RISORGIMENTA NA BARČIĆA I HRVATSKI NARODNI POKRET U RIJECI	12
5. POLITIČKI ŽIVOT RIJEKE U XIX. STOLJEĆU.....	15
5.1.REVOLUCIONARNA 1848. GODINA I USPOSTAVA BACHOVOG APSOLUTIZMA.....	15
5.2.RIJEČKA POLITIKA KROZ DJELOVANJE ERAZMA BARČIĆA	17
5.2.1. <i>LA VOCE D’UN PATRIOTA</i> – GLAS RODOLJUBA.....	18
5.3.RIJEČKA PRAVAŠKA STRUIJA I ODNOS PREMA RIJECI.....	23
5.4.KRAJ DEVETNAESTOG STOLJEĆA I VRHUNAC MAĐARIZACIJE RIJEČKOG ŽIVOTA.....	26
6. RIJEČKO STANOVNIŠTVO KAO NOSITELJ DRUŠTVENIH PROMJENA U DRUGOJ POLOVICI DEVETNAESTOG STOLJEĆA.....	29
6.1.RAZVOJ I JAČANJE HRVATSKOG POKRETA U RIJECI – ULOGA <i>NARODNE ČITAONICE RIJEČKE</i>	31
7. RIJEKA i RIJEČKO PITANJE U KORESPONDENCIJI BISKUPA JOSIPA JURAJA STROSSMAYERA.....	34
8. ZAKLJUČAK.....	40
9. LITERATURA.....	41

1. UVOD

Rijeku u devetnaestom stoljeću određuje nekoliko temeljnih odrednica koje su usmjerile njezin daljnji razvoj. Na političkom planu, Rijeka je bila predmet hrvatsko-mađarskih sukoba koji su značajno utjecali na ideološku podjelu stanovništva, ali i gospodarski razvoj samoga grada. Većina stanovništva tadašnje Rijeke bila je podijeljena između zagovornika promađarske politike i dijela stanovništva koje je bilo naklonjeno tadašnjoj hrvatskoj politici i vlasti. Brojna društvena, politička i kulturna previranja obilježila su riječku povijest u devetnaestom stoljeću, a svoj doprinos razvoju samoga grada i gradske politike dale su i riječke ličnosti poput Franje Račkog, Matije Derencina, Giovannija Ciotte te Erazma Barčića, odvjetnika i političara koji je ostavio značajan trag u riječkoj povijesti devetnaestog stoljeća.

Cilj ovog rada je istražiti društvene i političke promjene koje su se događale u Rijeci u vrijeme djelovanja Erazma Barčića s posebnim naglaskom na njegovu ulogu u jačanju hrvatske političke struje. Također, kroz rad će se istražiti i opisati različiti procesi koji su utjecali i doveli do razvoja hrvatskog pokreta te će se analizirati koja je bila uloga tadašnje politike u emancipaciji hrvatstva i slavenstva na riječkom području. Osim spomenutog pokušati će se dokazati da je političkim djelovanjem Erazma Barčića stvorena nova politička struja koja će dati specifičan karakter razvoju Rijeke.

Kako bi se ostvario navedeni cilj u radu će se koristiti i analizirati relevantna dostupna literatura kao i građa dostupna u Državnom arhivu u Rijeci pod signaturom HR-DAR-406, Erazmo Barčić. Radi se o fondu koji sadrži više od 100 različitih arhivskih jedinica (službenih dokumenata, školskih svjedodžbi, sudskih naputaka te nekolicine novinskih isječaka) koje nam pružaju informacije o Barčićevom životu, ali i daju širu sliku riječkog društva u njegovo vrijeme. Ovim radom daje se dopuna dosadašnjoj literaturi koja se bavi poviješću grada Rijeke, a za potrebe pisanja ovog rada orijentirali smo se na onu literaturu koja se primarno bavi političkom i društvenom poviješću Rijeke u periodu devetnaestog stoljeća te koja specifično govori o riječkom političaru Erazmu Barčiću. Osim spomenutih izvora, pregledavana je i kritički analizirana periodička građa koja je dostupna u „digitaliziranoj bazi Nacionalne sveučilišne knjižnice“, a kako bi se dobio cjelokupni uvid u tadašnje političko i društveno stanje.

Rad je podijeljen u dvije cjeline kroz koje se obrađuju pojedina istraživačka pitanja te će se na taj način pokušati ostvariti osnovni cilj rada. U prvom dijelu rada donosi se kritički pregled državnopravnog okvira Rijeke u devetnaestom stoljeću te se istražuje status Rijeke u odnosu na tadašnje političko stanje u Habsburškoj Monarhiji, odnosno Banskoj Hrvatskoj, a kroz rad i djelovanje Erazma Barčića. Drugi dio rada usmjeren je na društvene okolnosti na riječkom području devetnaestog stoljeća s posebnim naglaskom na ulogu *Narodne čitaonice Riečke* u hrvatskom narodnom pokretu. Rad završava analizom riječkog pitanja u korespondenciji Josipa Juraja Strossmayera koji se dokazao kao dobar poznavatelj riječkih prilika devetnaestog stoljeća.

2. DRŽAVNO-PRAVNI OKVIR RIJEKE U XIX. STOLJEĆU

Devetnaesto stoljeće, razdoblje koje je bilo izrazito turbulentno za Rijeku i riječku okolicu, prepuno različitih previranja i političkih izazova ostavilo je neizbrisiv trag u hrvatskoj historiografiji. Brojne političke, gospodarske i društvene promjene odraz su različitih uprava i vlasti u Rijeci koje su se smjenjivale tijekom devetnaestog stoljeća, a od kojih je svaka imala vlastiti način upravljanja, zapovijedanja te vlastite zagovornike i pristalice. Godine 1779., carica Marija Terezija je Travanjskom diplomom proglasila Rijeku *posebnim tijelom – corpus separatum adnexum* koje je pridruženo ugarskoj kruni, a čime je Rijeka izdvojena iz Austrijskog primorja i odvojena od hrvatskog upravljanja. Sama formulacija povelje koju je donijela Marija Terezija bila je izrazito nejasna, te su se otvorila brojna pitanja o položaju Rijeke, a različiti dionici različito su tumačili njezino značenje i formulaciju. Otvorilo se *Riječko pitanje*, odnosno pitanje je li Rijeka bila izdvojeni mađarski ili hrvatski teritorij? Franjo Rački je u svome djelu izvijestio da je Rijeka neovisna od bakarskog kotara koji je pripadao Kraljevini Hrvatskoj¹ iz čega se može zaključiti da su pojedinci uistinu smatrali kako je tom političkom odlukom Rijeka postala mađarski teritorij. *...grad Rijeka sa svojim kotarom ima smatrati se i nadalje kao zasebno tijelo pridruženo kraljevskoj Ugarskoj kruni, ali tako da se ne miješa sa ostalim bakarskim ili drugim područjem koje pripada Kraljevini Hrvatskoj...*²

Odgovor na otvoreno *Riječko pitanje* djelomično se može pronaći i tumačiti kroz potez Marije Terezije iz srpnja 1779. godine. Naime, Marija Terezija ukinula je Hrvatsko kraljevsko vijeće i time dovela Rijeku pod upravu Ugarske, koja se od toga trenutka, kao i cijela (tadašnja) Hrvatska, izravno, a ne preko hrvatske vlade, vezala s Ugarskim namjesničkim vijećem. U sljedećih nekoliko godina, Josip II. koji je naslijedio svoju majku Mariju Tereziju na mjestu vladara austrijskih nasljednih zemalja, Ugarske s Hrvatskom i Češke, nastavlja provoditi centralističke reforme, a koje su uz socijalne i gospodarske reforme, izazivale veliki revolt i negodovanje kod stanovnika svih područja pod njegovom vlašću. To je bilo dovoljno da hrvatski staleži u Rijeci zatraže ponovno sjedinjenje Rijeke s tadašnjom Bansom Hrvatskom, a unatoč njihovim zahtjevima

¹ Franjo Rački, *Rieka prema Hrvatskoj*, Zagreb 1867. , str. 82

² *Andrási prema Szántó, 2004., str. 9*, pristupljeno 10. kolovoza 2018. Andrási, D. (2004) Ispreplitanje kulturno-povijesne uloge i pravnog stanja Rijeke na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće, Rijeka i mađarska kultura, Zbornik radova, Rijeka: Odsjek za kroatistiku Filozofskog fakulteta u Rijeci, Državni arhiv u Rijeci.

Rijeka je i dalje spominjana samo u kontekstu Ugarskog Primorja koje je uspostavljeno 1786. godine, a kojega su činili riječki, bakarski i vinodolski okrug.³

Različitim formulacijama i donesenim odlukama, državno-pravni status Rijeke je i dalje ostao goruće pitanje na budućim zemaljskim saborima, ali i glavna tema brojnih rasprava između intelektualaca i političara. Godine 1807. na saboru u Požunu donesen je članak u kojem se kaže: *Grad Rijeka s lukom – već od prejasne carice i kraljice Marije Terezije osobitom diplomom kraljevini utjelovljen – pripada istoj kraljevini. Ujedno će se riječkom guverneru dati mjesto i glas u velikaškoj, a zastupnicima grada Rijeke u staleškoj kući...*⁴

Analizirajući navedeni članak može se uočiti pomalo nespretna formulacija koja dovodi do nejasnoće i nerazumijevanja o čijem se teritoriju radi, odnosno o teritoriju koje kraljevine kada se u zaključku ističe *pripada istoj kraljevini* – Hrvatsku ili Ugarsku(,) i kakvu ulogu u svemu ima kraljev reskript prema kojemu riječki zastupnici sudjeluju na zajedničkom saboru u Požunu, a guverner na hrvatskom saboru.⁵

Do revolucionarne 1848. godine, Rijeka je promijenila nekoliko različitih uprava. Od 1809. do 1813. Rijeka je bila u sastavu Ilirskih pokrajina kao dio Civilne Hrvatske, a koju je osnovao Napoleon Bonaparte nakon Francusko - austrijskog rata i potpisanog mira u Schönbrunu, a već 1816. godine potpada pod teritorij austrijske Kraljevine Ilirije te je od 1822. opet vraćena pod jurisdikciju hrvatsko-ugarskog staleža te je ponovno uspostavljena uprava koja je bila do dolaska Napoleona na riječko područje.

Može se zaključiti da su upravo brojne političke promjene i različite vlasti koje su se izmjenjivale na riječkom području usmjerila buduća društvena i politička kretanja riječkog stanovništva, a posebno ona o ideji ujedinjenja Rijeke s ostatkom tadašnjeg hrvatskog teritorija. Glavninu hrvatskog pokreta predvodila je nekolicina intelektualaca čiji je primarni zadatak bio razvoj nacionalne svijesti kod građana Rijeke, a s ciljem teritorijalne integracije. Jedan od najzaslužnijih intelektualaca koji je predvodio spomenuti hrvatski pokret polovicom devetnaestog

³ Polić, M. (2012.) Nekadašnja Rijeka i Riječani s osvrtom na Korespondenciju Rački – Strossmayer. *Problemi sjevernog Jadrana*, (11) 39-71. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/85476>

⁴ Čulinović, F. (1953.) Rijeka u državno-pravnom pogledu. Ravlić, J.,ur. *Rijeka: Zbornik, geografija-etnologija, ekonomija,saobraćaj-povijest-kultura*, Zagreb: Matica Hrvatska., str. 261

⁵ Čulinović, F. (1953.) str. 263

stoljeća je zasigurno bio *riječki lav*,⁶ Erazmo Barčić. Erazmo Barčić, mladi odvjetnik i političar koji je bio nadahnut ideologijom i mislima Giuseppea Mazzinija, talijanskog revolucionara, gotovo je cijeli svoj život predvodio i borio se za nacionalni duh u Rijeci i njezino pripajanje Hrvatskoj.

⁶ Sintagmu *riječki lav* prvi spominje prof. dr. sc. Irvin Lukežić u djelu *Va fuori, o stranier!* Iako navedena sintagma nema znanstveno utemeljenje, ona je postala prihvaćeni nadimak Erazma Barčića kojeg koriste i drugi autori koji u svojim radovima pišu i spominju Erazma Barčića: Maja Polić, Mirjana Gross.

3. ERAZMO BARČIĆ – RIJEČKI ODVJETNIK I POLITIČAR

Erazmo Barčić, riječki odvjetnik i političar koji je djelovao u drugoj polovici devetnaestog stoljeća predstavlja okvir kroz koji ćemo promatrati i analizirati društveno-političku situaciju u Rijeci. Poseban naglasak stavit će se na njegovu ulogu u razvoju i ostvarivanju ideje hrvatstva i slavenstva na tadašnjem riječkom području, a uzimajući u obzir tadašnje političke, društvene i gospodarske okolnosti. E. Barčić važna je ličnost riječke povijesti koja je nažalost do današnjeg dana ostala neistražena i pomalo zanemarena tematika kod povjesničara i brojnih drugih autora. O Erazmu Barčiću i njegovom životu u novije vrijeme pisali su prof. dr. sc. Irvin Lukežić⁷ i povjesničarka Mirjana Gross⁸, dok je Giovanni Kobler⁹, riječki povjesničar devetnaestog stoljeća, važan povijesni izvor koji donosi informacije o obitelji Barčić. Zahvaljujući navedenim autorima, E. Barčić nije ostao u potpunosti neistražena povijesna ličnost, ali zasigurno zaslužuje puno više istraživačkog prostora.

3.1. POVIJESNI PREGLED OBITELJI BARČIĆ

O povijesti obitelji Barčić gotovo sve informacije saznajemo od G. Koblera koji donosi pregled Erazmovih predaka od prvog spominjanja prezimena Barčić (*Barcich*). Povijest obitelji Barčić započinje u šesnaestom stoljeću zapisom o pomorcu Matiji Barcichu koji je imao petero djece, a umro je 1613. godine.¹⁰ G. Kobler dalje u svome djelu donosi generacijski pregled Barčića te donosi podatak kako je sredinom sedamnaestog stoljeća, Antonio Barčić (oženjen za Moniku Fiorini) sa cijelom svojom obitelji bio upisan u knjigu pobožne Bratovštine križa Sv. Vida, a pri čemu im je dodijeljen i grb plemstva koji se sastojao od nebeskog polja, planine, zvijezde i dva znaka mira te ljljana.¹¹

⁷ Lukežić, I. (1991). 'VA FUORI, O STRANIER!', *FLUMINENSIA*, 3(1-2), str. 1-10.; Lukežić, I. (2008) *Riječki kvartet*. Fluminensia: Rijeka

⁸ Gross, M. (1968.) Erazmo Barčić, *Odvjetnik*, br. 9, str. 198-206. Ista autorica napisala je i kraće biografske priloge o Barčiću u *Hrvatskom bibliografskom leksikonu (1983.)*, str. 457

⁹ Kobler, G. (1896.) *Memorie*, sv. 3, LINT: Trieste

¹⁰ Kobler, G. (1896.), str. 145

¹¹ Kobler, G. (1896.), str. 146

E. Barčić bio je posljednja, osma generacija obitelji Barčić koji je bio ponosan na svoje pretke i korijene. Često je u svojim pismima i javnim nastupima isticao svoje patricijsko podrijetlo, koje je stekla sedma generacija Barčića, točnije Josip Barcich kada je primljena u *consiglio patriziale*.¹²

Kao što smo već i naglasili, o obitelji Barčić (Barcich) postoji jako malo zapisa i zbog toga nam je djelo Giovannija Koblera izrazito važna i nezaobilazna literatura kada se govori o porijeklu Erazma Barčića, ali i kada bi se govorilo o porijeklu i drugih istaknutih riječkih obitelji. Iako je gotovo nemoguće provjeriti sve informacije koje nam donosi Kobler u svome djelu, on nam je odličan izvor podataka i o različitim profesijama kojima su se bavili Erazmovi preci, a koji su bili poznati pomorci, općinski i gradski vijećnici te političari, svećenici, suci te liječnici. Erazmo, s čijom smrću nestaje obitelj Barčić, često je spominjao svoje pretke i njihove zasluge, a jedini će on ostati upamćen kao političar i odvjetnik koji je cijeli svoj život posvetio borbi za hrvatsku ideju u Rijeci.

3.2. POČETAK JAVNOG DJELOVANJA ERAZMA BARČIĆA NA RIJEČKOJ SCENI

O mladosti Erazma Barčića nema previše poznatih informacija te je većina podataka vezana uz njegovo školovanje, kao što su njegove diplome iz srednje škole i dopisi te dokumenti iz razdoblja pohađanja pravnog studija. Većina tih dokumenata nalazi se u Državnom arhivu u Rijeci pod signaturom HR-DAR-406: Hrvatska, fond 406, Erazmo Barčić, a pregledano je više od 100 izdvojenih jedinica građe.

Erazmo Barčić rođen je u Rijeci 9. lipnja 1830. godine u patricijskoj obitelji od oca Giuseppea i majke Franke (Francesce) Rumboldt.¹³ Obitelj Barčić doselila se u Rijeku iz grada Bakra, a kroz čitavo svoje postojanje, članovi obitelji Barčić bili su poznati pomorci, svećenici, liječnici i gradski činovnici. Imajući na umu tako slavnu i prepoznatljivu povijest svojih predaka, nije se ništa manje očekivalo niti od Erazma Barčića. Iako se borio za nacionalni pokret i ujedinjenje Rijeke te je često u svojim govorima nastupao protiv odnarođenih plemićkih obitelji i ljudi, Barčić se nikada nije

¹² Kobler (1896.), str. 146

¹³ Lukežić, I. (1991). 'VA FUORI, O STRANIER!', *Fluminensia*, 3(1-2), str. 1-10. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/132759> (Datum pristupa: 10. svibanj 2019.)

sramio, niti je skrivao svoje patricijsko porijeklo, a možemo samo pretpostaviti kako je na taj način pokušao dokazati kako nisu svi patriciji odnarođeni, odnosno privrženi stranim aristokracijama. Možemo zaključiti kako je želio biti primjerom onih obitelji i pojedinaca koji nisu gledali samo na svoju dobrobit i blagostanje, već su željeli biti nositelji društvenih i političkih promjena koje će se odraziti na cjelokupno stanovništvo.

Erazmo Barčić primarno je obrazovanje stekao u rodnom gradu Rijeci, gdje je završio pučku osnovnu školu, a potom i latinsku gimnaziju. Iako ne postoje detaljniji zapisi o njegovom obrazovanju, poznato je da je školovanje nastavio u Zagrebu na Pravoslavnoj akademiji koju je upisao 1847./1848. godine. Barčić je bio iznimno inteligentan mladić koji se često isticao svojom radoznošću, a unatoč širokom spektru interesa bio je uspješan učenik koji je u gotovo svim kolegijima stekao status *eminens*¹⁴ i *primae classis*, a čime je samo nagovijestio svoju ulogu u budućim političkim i društvenim kretanjima.¹⁵ Dostupne svjedodžbe (*testimonium scholasticum*) ukazuju na to kako je Barčić bio jednako uspješan u svim disciplinama, od jezika pa sve do zemljopisa, povijesti i drugih srodnih nauka (znanosti). Posebno se ističu kolegiji poput *Lingua et litteratura Croatico=Slavonica, Historia pragmatica Regni Hungariae i Lingua Graeca*¹⁶, a koji su zasigurno imali veliki značaj za Barčićevo buduće djelovanje imajući na umu kako je bio veliki poznavatelj povijesti, ali i dobar govornik hrvatskog jezika. Kroz cijelo svoje školovanje Erazmo je svakodnevno ulagao u svoje znanje i usavršavao svoje vještine po kojima će postati prepoznatljiv u riječkom, ali i hrvatskom društvu. Njegova radoznalost i otvorenost prema novinama poticati će ga na neprestano učenje, ali i na suočavanje s različitim problemima s kojima će se susretati u životu – od političkih previranja do osobnih, obiteljskih tragedija.

Uz političko djelovanje, Barčić je vodio i svoju odvjetničku kancelariju u Rijeci, a čiji su se prostori nalazili u Gorupovoj kući na Piazza Urmeny (br. 461, I. kat), danas u neposrednoj blizini Kazališnog parka u Verdijevoj ulici. Od svog odvjetničkog poziva Barčić nije imao veće financijske zarade, a njegovi klijenti su pretežno bili nižeg imovnog stanja, ali je bio poznat kao izniman stručnjak za građansko pravo i veoma cijenjen od strane svojih kolega. Uvid u vrstu odvjetničkog posla kojim se Barčić bavio možemo dobiti iz Oglasa koji je objavljen u Narodnim novinama 1867. godine, a prema kojem je Barčić imenovan zamjenikom odvjetnika Miroslava

¹⁴ lat. *eminens* - istaknut

¹⁵ Dimnjašević, T. (2019.) Erazmo Barčić – Riječki lav. *Hrvatska revija*, br.2., str. 41-46

¹⁶ HR-DAR-406: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Rijeka, Erazmo Barčić

Thierryja, koji je zastupnik imetka po stečaju, zanatlije Stefana Pasquana s Podvežice.¹⁷ Također, nekolicina spisa koja je dostupna u Državnom Arhivu Rijeka, HR-DAR-406, jedinica 249 omogućila nam je da poblize upoznamo odvjetnika Barčića, odnosno da dobijemo pregled odvjetničkog posla kojim se bavio u Rijeci. Iz spomenutih spisa vidljivo je da je Erazmo Barčić često zastupao stranke u slučajevima nasljedstva, dugovanja i međusobnim sporovima pojedinaca gdje su bile prisutne najčešće optužbe za klevetu.¹⁸

Fotografija 1. Odvjetnički žig Erazma Barčića, Hrvatski državni arhiv, Rijeka

Rijeka je kao što smo vidjeli početkom devetnaestog stoljeća bila izložena političkim previranjima, a riječko stanovništvo izloženo utjecaju talijanskog jezika s jedne strane i njemačkog jezika s druge strane. Zasigurno pod tim utjecajem, E. Barčić se dobro koristio i talijanskim jezikom kojega je usavršio tijekom školovanja, a često je pisao i držao govore na talijanskom jeziku. Osim jezika Barčić se detaljno upoznao s talijanskim pokretom *Risorgimento* i s

¹⁷ *Narodne novine* (1867.), br 192., str. 4

¹⁸ HR-DAR-406, jedinica 249, Erazmo Barčić

djelovanjem jednog od glavnih talijanskih revolucionara Giuseppe Mazzinijem. Oboje će ostvariti veliki utjecaj na Barčića, a pri povratku u Rijeku, Barčić će nastaviti čitati i pratiti razvoj talijanskog revolucionara i pokreta koji se događao u Italiji, ali i cijeloj Europi.¹⁹

¹⁹ Dimnjašević, T. (2019.)

4. UTJECAJ RISORGIMENTA NA BARČIĆA I HRVATSKI NARODNI POKRET U RIJECI

Dvije povijesne pojave 1848. godine, talijanski *Risorgimento* i otpor Riječana protiv hrvatske vlasti, uvelike su utjecale i obilježile Erazmov život i u određenoj mjeri kanalizirale njegov pravac budućeg političkog i društvenog djelovanja u Rijeci. Ideologija talijanskog preporoda, Erazmu je predstavljala temelj i prvi ozbiljniji doticaj s idejama nacionalnog ujedinjenja, a talijanska kultura i demokracija u potpunosti su zaokupile njegove misli i idejno djelovanje, dok su lik i djelo G. Mazzinija za njega bili jedini istinski uzori.

Giuseppe Mazzini jedan je od najpoznatijih talijanskih revolucionara koji nije ostao upamćen samo po borbi i zazivanju talijanskog ujedinjavanja i nacionalnosti, već je ostao upamćen i kao borac za nacionalno oslobođenje Slavena. Mazzini je rođen 1805. godine u Genovi i tijekom cijelog svog života pokazivao je aspiracije prema demokraciji i slobodi naroda, a vrhunac njegovog djelovanja zasigurno je osnivanje organizacije *La Giovine Italia*²⁰ u izbjeglištvu u francuskom gradu Marseilleu. Osim borbe za talijansko ujedinjenje, kao što smo već rekli, Mazzini je pratio političku i društvenu situaciju i na čitavom slavenskom teritoriju te je od rane mladosti povezivao talijansko oslobođenje s nacionalnim oslobođenjem Slavena.²¹ U knjizi *Slavenska pisma* objedinjeni su Mazzinijevi tekstovi u kojima raspravlja o buđenju slavenskog duha i želju slavenskog naroda za nacionalnim oslobođenjem. Čitajući *Slavenska pisma* možemo uočiti kako su neke od teza koje je Mazzini zagovarao bile prisutne i u djelovanju i govorima Erazma Barčića, a posebno je to vidljivo kroz zagovaranje ujedinjenja svih južnih Slavena.

Prva serija *Slavenskih pisama* sastoji se od tri novinska članka objedinjena pod nazivom *O slavenskom nacionalnom pokretu*, a pomoću kojih Mazzini pokušava upoznati, ponajprije britanske i talijanske čitatelje, sa slavenskim kulturnim i političkim pokretom koji se vode protiv apsolutističkih carstava koja su vladala nad slavenskim teritorijima. Iako revolucija 1848. godine nije bila uspješna na slavenskom teritoriju, Mazzini naglašava i ističe kako slavenska uzavrelost i buđenje slavenskog duha nije nešto što je u potpunosti novo i prolazno buđenje, već da je cijelo povijesno naslijeđe slavenskog naroda nagovijestilo da će do takvog komešanja i uzavrelosti

²⁰ hrv. Mlada Italija;

²¹ Mazzini, G. (2005.) *Slavenska pisma*, Srednja Europa: Zagreb, str. 6

slavenskog duha zasigurno doći. U svojim člancima, Mazzini je predvidio nastanak četiri povijesno-političke cjeline - Rusije, Poljske, Čehoslovačke i ilirsko-južnoslavenske države.²² Važno je naglasiti kako se radi o Mazzinijevom pogledu na cjelokupni slavenski narod i teritorij, a ne samo na balkanski teritorij, odnosno isključivo na narode koji žive na tom području. Ono što je posebno zanimljivo i s čime ćemo se pozabaviti u ovom radu, a kroz Barčićevo političko djelovanje jest Mazzinijevo isticanje Slavena kao prirodnih saveznika Italije protiv napredovanja i rasta Austrije, odnosno Habsburgovaca. Kroz svoje članke Mazzini nije ignorirao južnoslavenske razlike, a posebno je isticao razlike u vjeri i bojznost Srba i Bugara od slavenske hrvatske aristokracije, a koji su se kako on ističe, ponajviše bojali društva koje neće biti utemeljeno na jednakosti. Osim toga, Mazzini je bio svjestan i političkih razlika između južnoslavenskih naroda, a također je i sam naziv Ilirija bio problematičan iz srpske perspektive jer se njime zanemaruje njihova srednjovjekovna tradicija i uvjerenje da potječu od jednog izdvojenog plemena s Karpata.²³

Unatoč tim razlikama, Mazzini je smatrao kako je upravo teritorij Hrvatske žarište pokreta za srpske i ilirske Slavena i kako bi glavne smjernice talijanske politike (kada Italija bude postojala) morale biti usmjerene prema slavenskom i grčkom svijetu.²⁴

Pomalo romantičarska Mazzinijeva vizija²⁵ borbe za ujedinjene Italije, ali i slavenskih naroda, značajno je oblikovana tijekom njegovog izbjeglištva u Velikoj Britaniji i Francuskoj, a pri čemu posebno ističe pjesništvo i književnost koje vidi kao prekretnice u svijetu koje će potaknuti mase na djelovanje. U svojim *Pismima*, Mazzini ističe Ljudevita Gaja kao osobu u hrvatskom pokretu koja je kroz književno djelovanje uvelike potaknula i olakšala djelovanje naroda za hrvatsko ujedinjenje u devetnaestome stoljeću. Kao što ćemo vidjeti, Erazmo Barčić također nemali broj puta spominje Ljudevita Gaja kao jednu od najzaslužnijih osoba za osnivanje hrvatskog pokreta, ali ističe i njegove zasluge ne samo za književno, već i za političko djelovanje. Ako promatramo narodni preporod u Rijeci njegovi glavni nositelji su bili nekolicina

²² Isto, str. 12

²³ Isto, str. 80

²⁴ Isto, str. 71

²⁵ Mazzini smatra da bi svi pojedinci trebali svoja djela usmjeriti prema nekoj glavnoj točki, životnom pitanju cijelog čovječanstva te da ujedinjena Italija treba tražiti savezništvo među mladim narodima koji žude za jedinstvom i slobodom. Mazzini pritom ne problematizira duboke unutarnje podjele stanovništva već smatra da slavenski duh zajedno s talijanskim može potkopati Austrijsku carevinu.

intelektualaca koji su se većinom afirmirali kao poznati književnici i kulturni radnici. Pisana riječ omogućavala je preporoditeljima da se na što jednostavniji način obrate većem broju ljudi i zbog toga je uloga književnika, urednika i novinskih edicija bila izrazito važna za razvoj i širenje hrvatskog pokreta.

Mazzinijev utjecaj na Barčića vidljiv je i u odnosu prema socijalnim problemima, gdje je Mazzini predvidio da će stavljanje socijalnih problema iznad ostalih društvenih problema samo pojačati i istaknuti klasne konflikte, a što će potom otežati integraciju društva. Analizirajući političko djelovanje Barčića može se zaključiti kako se u vrlo malo navrata isključivo bavio socijalnim problemima, ali se otvoreno protivio materijalističkoj filozofiji i pretjeranom individualizmu koji bi utjecao i umanjio osjećaj pripadnosti društvu.

Stoga je nemoguće promatrati političko-društvene promjene i narodni preporod u Rijeci tijekom devetnaestog stoljeća, a da se ne problematizira utjecaj *Risorgimenta* i G. Mazzinija na tadašnje društvo i politiku. Okupljanje stanovnika oko nacionalnih ideja i zajedničkih vizija te stavljanje pojedinca u drugi plan, a isticanje društvene pripadnosti karakterizirale su oba nacionalna pokreta. Pitanje je koliko su navedene ideje doprle do šireg sloja društva ili se ipak ideja o nacionalnom pokretu i važnosti istoga zadržala unutar užeg obrazovanog kruga ljudi. Političke okolnosti i aktivnosti odigrale su značajnu ulogu u hrvatskom narodnom preporodu, a tadašnji aktualni procesi o kojima ćemo nešto detaljnije reći u narednim poglavljima usmjerile su razvoj riječke političke scene.

5. POLITIČKI ŽIVOT RIJEKE U XIX. STOLJEĆU

5.1. REVOLUCIONARNA 1848. GODINA I USPOSTAVA BACHOVOG APSOLUTIZMA

Kao i u cijeloj Europi, tako i u tadašnjoj Hrvatskoj, 1848. godina otvorila je neka revolucionarna pitanja o položaju određenih država i ulozi njegovih stanovnika u kreiranju politike i sudjelovanju u cjelokupnom životu tadašnjih europskih carstava i monarhija. Sljedeće dvije godine, 1848. i 1849., predstavljale su prekretnicu za Monarhiju i njezinu opstojnost, a ključnu ulogu hrvatski političari koji su se svrstali uz Beč, a protiv Pešte, kada se krenulo u razmišljanje o opstrukciji te srednjoeuropske zajednice naroda. Riječka oligarhija smatrala je kako se prosperitet grada može dogoditi samo pod upravom Ugarske, te je u riječkom gradskom vijeću odbijeno priznavanje vlasti tadašnje Banske Hrvatske nad Rijekom, odnosno, osporavan je status hrvatskog bana Josipa Jelačića.

Ponukani događanjima u Rijeci i otporom gradskog vijeća prema Jelačićevoj vlasti, 31. kolovoza 1848. godine, Josip Bunjevac, podžupan zagrebački i banski povjerenik, zajedno se sa 150 bakarskih gardista uputio prema Sušaku, te privremeno uspostavio legitimnu vlast. Franjo Josip I. potvrdio je bana Josipa Jelačića za guvernera Rijeke, a u ime bana gradom je upravljao Josip Bunjevac.²⁶

Mili barune Jelačiću! Krepkomu zgodnomu postupku Vašemu pošlo je za rukom, da na Rijeci uzdržite carsku vlast i zakonito stanje. Mislim da Vam neću dati boljeg dokaza priznanja Svoga, a gradu Rijeci bolje poruke stalnog reda i mira, nego li time, da Vas imenujem gubernatorom Rijeke i one zemlje, koja k njoj spada.

*U Olomoucu, dne 2. Prosinca 1848. Franjo Josip s.r., F. Schwartzenberg s.r.*²⁷

Iako su Riječani formalno priznavali vladavinu bana Josipa Jelačića kao guvernera, u stvarnosti su promadžarski patriciji svakodnevno sabotirali hrvatsku vlast, a najbolji dokaz kakav je status Jelačić imao u Rijeci jest i taj da mu nije bilo dopušteno boravljenje u Guvernerovoj

²⁶ Mayhew, T. (2009) *Revolucionarna 1848. u Rijeci*. Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka. Katalog. str. 53

²⁷ Žic, I. (2006.), *Kratka povijest grada Rijeke* str. 75

palaci. Kako bi se ipak donekle ubrzalo buđenje hrvatskog duha u Rijeci, Bansko vijeće imenovalo je Frana Kurelca privremenim učiteljem hrvatskog jezika u riječkoj gimnaziji. F. Kurelac je odmah po dolasku na položaj uspio okupiti mlade ljude oko sebe i započeti sa širenjem narodnog duha u Rijeci, ali i u cijelom Primorju. U tom su razdoblju riječku gimnaziju pohađali: Ivan Zajc, Franjo Rački, Eugen Kvaternik, Ivan Fiamin, Ivan Kobler, Josip Pančić i zasigurno, za ovaj rad najvažniji, učenik Erazmo Barčić.²⁸

Unatoč brojnim pokušajima i trudu Banskog vijeća i hrvatskih intelektualaca, neuspjeh u potpunom buđenju hrvatskoga duha u Rijeci je potpomognut dvama važnim događajima: donošenjem Oktroiranoga ustava 1849. godine i uspostavljanjem Bachovog apsolutizma 1851. godine.

Teška gospodarska situacija koja je pogodila Rijeku i njeno stanovništvo nakon uvođenja Bachovog apsolutizma uvelike je pomogla mađarskim pristalicama da povrate svoj utjecaj na području Rijeke. Stanovništvo tadašnje Rijeke svakim je danom sve više iskazivalo negodovanje prema hrvatskoj vlasti, smatrajući kako je upravo Banska vlast u Zagrebu krivac za teške životne prilike, a prvenstveno jer nije pružila otpor austrijskom nametanju režima i politike. Promatrajući cjelokupne okolnosti Bachovog apsolutizma na području Rijeke, ne možemo ne primijetiti da su glavnu riječ nezadovoljstva vodile riječke obitelji i pojedinci koji su bili gospodarstvenici i trgovci. Razlog tomu je njihovo osobno obiteljsko opstojanje, odnosno ugroženo gospodarsko poslovanje i ekonomska dobrobit uvođenjem Bachovog apsolutizma. Povjerenje i zazivanje mađarskih gradskih struktura u konačnici je dovelo do nereda u drugoj polovici šezdesetih godina devetnaestog stoljeća.²⁹

Šezdesete godine devetnaestog stoljeća važne su godine u Rijeci kada se vodila velika bitka između promađarskih pristalica i političara u Rijeci i onih političara, patricija i stanovnika koji su bili prohrvatski orijentirani, odnosno oni koji su se borili da Rijeka postane sastavni dio tadašnje Hrvatske. Veliku i iznimno važnu ulogu u cijeloj toj borbi je imao i Erazmo Barčić, riječki patricij koji je svojim djelovanjem na riječkoj i hrvatskoj političkoj sceni uvelike odredio smjer Rijeke prema sastavnom teritoriju tadašnje Hrvatske, a o čemu ćemo detaljnije govoriti u narednim

²⁸ Mayhew, T. (2009.), str. 40

²⁹ Polić, M. (2004.) Prilog poznavanju prilika u Rijeci i njezinu zaleđu uoči Hrvatsko-ugarske nagodbe te njihov utjecaj na čitaonički pokret. *Bakarski zbornik*, Bakar, str. 9-33.

poglavljima ovoga rada s posebnim osvrtom na njegov proglas *La voce d' un patriota (Glas rodoljuba.)*. O razmjerima njihove političke borbe, koja je nerijetko prelazila granice uljudnog ponašanja govore i brojni novinski zapisi o načinu ophođenja pojedinaca prema simbolima hrvatskog teritorija, ali i prema svim ljudima koji nisu bili njihovi istomišljenici.

Hrvatsko-ugarskom nagodbom iz 1868. godine, odnosno njezinim falsificiranim dijelom poznatijim kao 66. paragraf *Riječka krpica*³⁰, Rijeka je ponovno potpala pod Ugarsku upravu, točnije pod neposrednu upravu Budima i Pešte i tako je bilo sve do 1918. godine. U spomenutom periodu provedena je mađarizacija grada, ali isto tako ne smijemo izostaviti niti činjenicu kako je Rijeka u tom razdoblju doživjela gospodarski procvat te je u cijeloj tadašnjoj Europi imala status značajne pomorske luke i grada bogate gospodarske djelatnosti.³¹

5.2. RIJEČKA POLITIKA KROZ DJELOVANJE ERAZMA BARČIĆA

Pregledavajući novinsku građu³² iz razdoblja života Erazma Barčića, može se zaključiti kako je Erazmo bio osoba koja je često nastupala i držala javne govore, a svojom retorikom i pojavom često je budio interes i zanimanje drugih ljudi. Osim što je zasigurno bio najpoznatiji po svojim političkim govorima, Erazmo nije zaostajao niti u društvenom životu, a posebno se ističe njegovo aktivno djelovanje u radu *Narodne čitaonice Riečke* i to od njezinih samih početaka, a o ćemo više reći u sljedećem poglavlju. Osim društvenog djelovanja kroz rad *Narodne čitaonice Riečke*, Erazmo Barčić je često održavao i javne nastupe ponajviše kako bi riječkom stanovništvu približio hrvatski jezik i kako bi ih upoznao s važnošću hrvatskog pokreta. Svojom brošurou *La voce d'un patriota* Barčić se predstavio riječkoj javnosti i započeo svoje aktivno političko djelovanje koje će uz druge riječke preporoditelje obilježiti političku scenu devetnaestog stoljeća.

³⁰ *Riječka krpica* je termin koji se koristi za ceduljicu koja je nalijepljena preko originalnog 66. članka Hrvatsko-ugarske nagodbe, a kojom je Rijeka postala sastavni dio Ugarskog dijela Monarhije i pod neposrednom upravom Pešte.

³¹ Polić, M. (2004.)

³² Pregledavane su sljedeće novine: *Primorac* (1875., 1878); *Narodne novine* (1852., 1860.), *Zastava* (1882.)

5.2.2. LA VOCE D' UN PATRIOTA – GLAS RODOLJUBA

Kako bi mogli razumjeti ulogu i značaj Barčićeve brošure *La voce d' un patriota* potrebno je ukratko predstaviti djelo *Voti e bisogni di Fiume*³³, čije je objavljivanje ujedno bio i povod za Barčićevo pisanje djela.

Brošura *Voti e bisogni di Fiume* je primarno politički tekst koji je za cilj imao obrazlaganje riječkog autonomizma, a negiranje prava Hrvatske na mogućnost odlučivanja u vezi sjedinjenja Rijeke s Ugarskom.³⁴ Kroz sadržaj brošure se historijski i politički obrazlaže misao autonomije Rijeke, a pritom se ističe kako Rijeka nikada nije bila sastavni dio Hrvatske te sukladno tome, Rijeka ima nesporno pravo na samostalno odlučivanje u vezi svoje budućnosti.³⁵

Barčićev odgovor na navedene teze nije trebalo dugo čekati te je samo dva mjeseca nakon objavljenih tekstova, reagirao u obliku brošure *La voce d' un patriota*. Barčić je navedenu brošuru tiskao o vlastitom trošku, a sama je brošura pisana na talijanskom jeziku, a kroz koju je otvoreno napadao stavove, ne samo onih *ungareza* koji su objavili i pisali *Voti e bisogni di Fiume*, već stavove i djela svih riječkih *ungareza*.

U uvodnom dijelu svoje brošure, Barčić objašnjava svoju potrebu za reakcijom na nedavno objavljenu knjižicu *Voti e bisogni di Fiume* te ističe kako je njegova namjera iskrena i neiskvarena, a čemu garantiraju njegovi najčistiji rodoljubni izvori i uspomene obitelji koja na ovim prostorima prebiva već stoljećima. Kao što smo već napomenuli, Barčićeva brošura i rasprava je pisana na talijanskom jeziku, a kako sam Barčić ističe, riječkom narodu se obraća na talijanskom jer je to jedini jezik kojeg su učili čitati i pisati.

*U tom mi se slučaju može kazati: zbog čega onda ne pišeš na narodnom idiomu? Zato što, iako ga svi moji zemljaci govore, ipak nikada nisu učili čitati i pisati drugoga jezika doli talijanskoga, pa je stoga nužno da im se obratim na jeziku koji oni mogu čitati i razumjeti.*³⁶

³³ Nije poznat autor tekstova *Voti e bisogni di Fiume*.

³⁴ Čulinović, F. (1953.), str. 215

³⁵ Lukežić, Ir. (1991)

³⁶ Barčić, E. (1860. /1991.) *Glas rodoljuba*, prev. Ir. Lukežić, E. Toncinich, Fluminensia: Rijeka, str. 11

Na kraju uvodnog poglavlja, Barčić izravno moli strance da se ne miješaju u politiku Rijeke i funkcioniranje domaćih institucija već da se drže svojih poslova.

U drugom dijelu svoje brošure Barčić započinje raspravu s riječkim autonomašima, a pritom osvrćući se na njihove teze iznesene u ranije objavljenoj knjižici. Riječko autonomaštvo je prema Barčiću „uskogrudni municipalizam“ te ni na koji način ne može opravdati autonomaške zahtjeve koji su u suprotnosti s nacionalnim jedinstvom, a u prilog im ne ide niti prošlost Rijeke koja nije toliko slavna kao prošlost Venecije ili Genove te čak niti na temelju toga nije opravdano tražiti autonomnost grada koji je veličinom manji od svih poznatih samostalnih gradova i državica.

Naši fumanissimi htjeli bi učiniti od Rijeke nezavisnu državicu od mosta do Sv. Ivana, silu ranga kneževine Monaka, ili republike San Marina. Mikroskopska i smiješna težnja. U vijeku parobroda, željeznica i telegrafa... u kome su narodi ovladani jednom samom divovskom idejom narodnog jedinstva. Smatram da graniči s nemogućnošću boriti se ozbiljno za političku nezavisnost terena koji obuhvata 343 tisućnine jedne četvorne milje, sa 13 000 stanovnika, čiji su jedini prihod trgovina i industrija, ti najljući neprijatelji autonomija.³⁷

Zanimljivo je kako E. Barčić budućnost Rijeke vidio jedino pod hrvatskom upravom te čak niti autonomija Rijeke za njega nije bila prihvatljiva. Ako uzmemo u obzir sve društvene, političke i gospodarske okolnosti ne može se u potpunosti razumjeti navedeni stav, a posebno jer se autonomija područja ne može izjednačiti s tuđinskom upravom i vlasti. Moguće je da je Barčić ovakvim isključivim stavom pokušao dati na značaju hrvatskom nacionalnom identitetu i da je to bio jedini način da veći broj stanovnika ozbiljno shvati probleme i situaciju u kojoj se nalazilo riječko područje.

Važan dio ove rasprave je onaj u kojem Barčić razlaže i odgovara na teze riječkih *ungareza*, a pritom veoma oštro ističe kako je ustvari jedini cilj riječkih *ungareza* koji se zalažu za autonomaštvo, neposredno pripajanje Rijeke Ugarskoj.³⁸

Teza da Rijeka nikada nije pripadala nikakvoj provinciji ili kraljevstvu prema Barčiću je u potpunosti neistinita i pogrešna. Naime, on raspravlja kako je Rijeka bila feud koji je tijekom svoje povijesti nemali broj puta potpadao pod upravu različitih feudalnih gospodara, ali uvijek pod

³⁷ Barčić, E. (1860. / 1991.) str. 15

³⁸ Čulinović, F. (1953.), str. 217

vrhovnom jurisdikcijom hrvatskog kraljevstva. Samim time opovrgava riječku autonomiju, ali isto tako i priznaje kako se tijekom prijelaza Rijeke pod različite uprave, zanemarivala njezina obveza prema Hrvatskoj, pa se može dobiti lažni dojam riječke autonomije.

Teza da je Rijeka imala vlastite konzule koji su je zastupali u inozemstvu, također nije odraz autonomije jer kako Barčić navodi, vlastite konzule je imao i Marseille pa nikada nije na temelju toga izrazio želju za političkim suverenitetom, nego je ostao integralnim dijelom Francuske.³⁹ Razlika između Rijeke i Marseilla je upravo u onome što je Barčić ranije problematizirao, a to je različita uprava pod kojom se Rijeka nalazila kroz prošlost, a konzul je ipak jedan vid određene autonomije, bez obzira što neki drugi gradovi tu autonomiju nisu tražili.

Treći dio rasprave orijentiran je na nacionalnost Riječana i odnos talijanskog i hrvatskog jezika, a kako smo mogli već vidjeti u samom uvodu brošure, Barčić je već jasno istaknuo odnos talijanskog jezika koji se uči u školama i hrvatskog koji je gotovo samo u razgovornoj upotrebi u riječkom društvu.

Upravo je pitanje nacionalnosti i etničkog izjašnjavanja još jedna specifičnost riječkog društva. Hrvatski povjesničari smatraju da su u devetnaestom stoljeću u Rijeci, većinu riječkog stanovništva činili Hrvati te da *Rijeka nikada nije imala talijanski karakter*⁴⁰, a Talijani su bili elitna manjina koja je predstavljala strani element u etničkom sastavu riječkog stanovništva.

Talijanski autori su s druge strane smatrali i zagovarali tezu kako su većinu riječkog stanovništva činili autohtoni Talijani, dok su Hrvati bili još samo jedan od naroda koji su obitavali na području Rijeke u devetnaestome stoljeću.

*Rijeka nikada nije bila hrvatski grad, nego grad pretežito talijanskog karaktera, nastanjen i Hrvatima (kao i drugim narodima), te okružen Hrvatima.*⁴¹

³⁹ Barčić, E. (1860. /1991.) str. 21-22

⁴⁰ Polić, M. (2010.) "Riječka krpica" 1868. godine i uvjeti za njezino naljepljivanje na Hrvatsko-ugarsku nagodbu. *Rijeka 15* (1), 57-92. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/55403>

⁴¹Stelli,G. (2012.) Lectio magistralis; Sulla fiumanita, *La voce di Fiume*, god. 46 (3), 2-44

Važno je razumjeti kako su i hrvatski i talijanski autori raspravljali o navedenom s puno subjektivnog doživljaja, a podaci koji su se i prikupljali kroz različite popise stanovništva mijenjali su se ovisno o okolnostima koje su tada bile aktualne na riječkom području.⁴²

Barčićeva brošura završava s njegovim razmatranjima o četiri mogućnosti za budućnost Rijeke: sjedinjenje s talijanskim provincijama⁴³, autonomija, neposredna inkorporacija ugarskoj kraljevini ili pripojenje hrvatskoj naciji i posredno ugarskoj kruni. Barčić niti jednog trenutka ne dvoji o najboljoj soluciji za Rijeku te opet ističe kako *budućnost Rijeke zavisi samo od Hrvatske. Njezin položaj u središtu nacije osigurava joj europsku važnost...Veliki bolesnik (Austrija) može odgađati, ali ne može izbjeći svoj pad.*⁴⁴

U zadnjem navodu opet je uočljiv Mazzinijev utjecaj koji u svojim *Slavenskim pismima* Austriju također naziva *velikim bolesnikom koji će uskoro pasti*⁴⁵, a sam Barčić Rijeku vidi kao glavno ekonomsko središte svih Južnih Slavena.

Važno je istaknuti kako se obje brošure, *Voti e bisogni di Fiume* i *La voce di un patriota*, moraju i trebaju promatrati u duhu vremena u kojem su napisane te se ne smiju zanemariti povijesne okolnosti i događanja kojima je Rijeka, ali i cijela tadašnja Europa bila izložena. Romantičarski duh pisanja⁴⁶, potreba za javnim izlaganjem i rasprave protiv riječkih *ungareza* i autonomaštva karakteristične su za devetnaesto stoljeće koje se pokazalo kao prekretnica u povijesti Europe kada su brojni narodi počeli razvijati nacionalnu svijest i iskazivati želju za osamostaljenjem ili pripajanjem određenoj željenoj grupaciji ili državi. Iako brošura nije značajnije utjecala na političke nazore šire riječke javnosti, ostavila je trag kao prva ozbiljnija rasprava o „riječkom pitanju“ i srodnim temama o kojima će se i nakon Barčićeva života raspravljati.

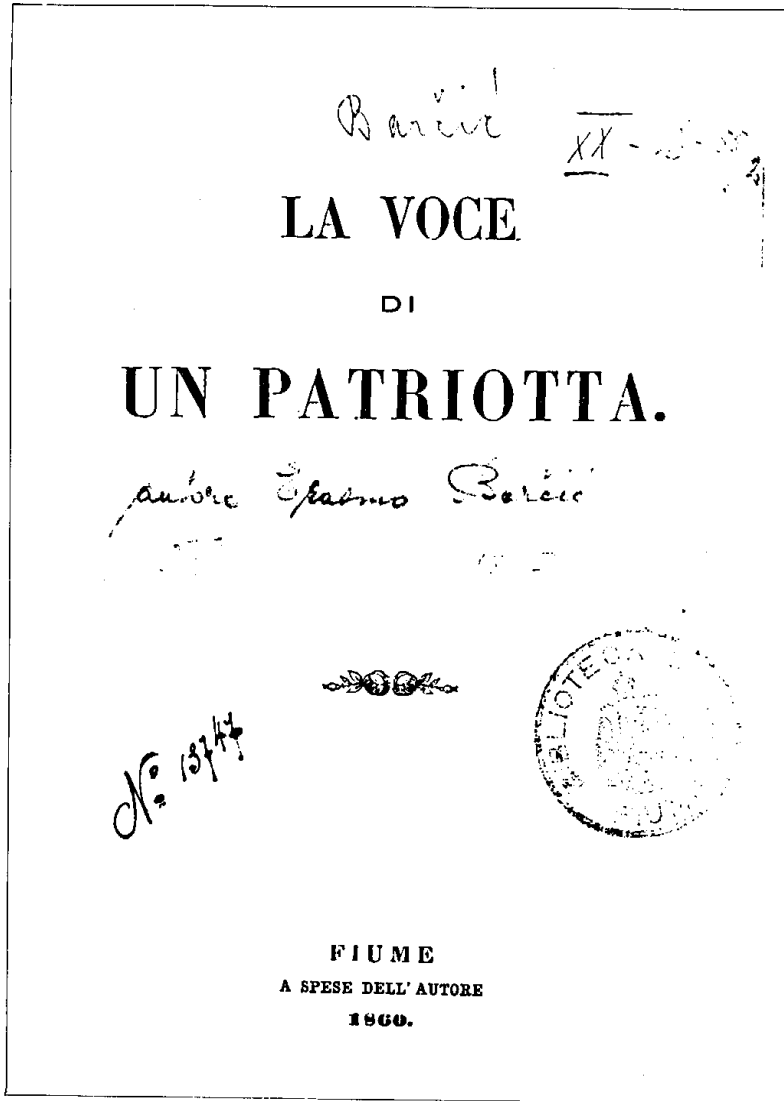
⁴² Prema habsburškom popisu iz 1851. Hrvatima se izjasnilo 78,7% stanovnika, dok je Talijana bilo 5,5%, (*Povijest Rijeke* (1988.), str. 212.), a već na popisu iz 1881. godine 43,9% stanovnika se izjasnilo Talijanima, dok je Hrvata bilo 38%. (Fried, I. (2005.), str. 74.-75). Narednim popisima stanovništva koji su provedeni 1891. godine i 1910. godine, broj stanovnika koji su se izjasnili kao Talijani je porastao na 44,1%, odnosno na 48, 6%, dok se udio hrvatskog stanovništva smanjio na 36,6%, odnosno na 25, 9% (Patafta, D. (2004.)),

⁴³ *Od sjedinjenja s Italijom mi ne možemo očekivati drugo do neprestanog propadanja i potpunog iscrpljenja;* Barčić, E. (1860. / 1991.) str. 29

⁴⁴ Isto.

⁴⁵ Mazzini, G. (2005.), str. 85

⁴⁶ Tezu o neupitnom hrvatstvu Rijeke, Barčić je gradio i argumentirao pomoću raznih legendi i narodnih predaja koje je kombinirao sa stvarnim povijesnim političkim dokumentima.

Fotografija 1. Naslovna stranica brošure *LA VOCE D'UN PATRIOTA* (1860.), Erazmo Barčič

5.3. RIJEČKA PRAVAŠKA STRUJA I ODNOS PREMA RIJECI

Iako se objavom brošure *La voce d' un patriota* Erazmo Barčić predstavio riječkoj javnosti i više nije predstavljao u potpunosti nepoznatu ličnost i dalje nije uspio zainteresirati dovoljno velik, odnosno značajan krug ljudi za vlastitu politiku i vlastite ideje. Početak njegovog aktivnog i prepoznatljivog političkog djelovanja možemo tražiti u kasnim šezdesetim godinama devetnaestoga stoljeća nakon susreta s Antom Starčevićem, tada predvodnikom Stranke prava.

Erazmo Barčić odmah se po ulasku u Stranku prava pokazao kao jedan od njezinih najaktivnijih članova, a tijekom narednih godina će izgraditi i zavidnu političku karijeru.⁴⁷ Jedan od njegovih prvih političkih istupa dogodio se 1865. godine, gdje je zajedno s Antom Starčevićem, Dragutinom Akurtijem i Venceslavom Urpanom sudjelovao na sastanku Sabora gdje se odlučivalo o daljnjim odnosima prema Monarhiji, odnosno gdje je trebalo definirati odnose prema Ugarskoj i Austriji.⁴⁸ U početku svoga političkog rada u Stranci prava, Barčić se nije javno protivio pravaškom Starčevićanskom programu, ali isto tako nije napuštao svoju ideju samostalne Hrvatske čijim bi integralnim dijelom trebala biti i Rijeka. Stranka prava je za Barčića zasigurno predstavljala i jednu vrstu odskočne daske, ali isto tako pružala mu je potrebnu podršku i sigurnost za političko agitiranje i napredovanje.

Godine 1865. Barčić je izabran u Hrvatski sabor na listi bibrirskog izbornog kotara i kao član Stranke prava u Hrvatskom primorju⁴⁹, dok mu je zamjenik u Hrvatskom saboru bio dr. Franjo Rački, još jedna istaknuta ličnost riječke povijesti.⁵⁰ Analizirajući novinsku građu⁵¹ iz razdoblja Barčićeva zastupničkog mandata u Hrvatskom saboru, uočljivo je kako ne postoje brojnije vijesti, dopisi i izvještaji koji bi nam prikazali njegovu političku aktivnost u saboru te se na temelju toga može zaključiti kako je njegov dvogodišnji mandat protekao bez osobitog isticanja i izlaganja javnosti.⁵² Jedno od mogućih objašnjenja njegovog političkog neisticanja jest uloga same Stranke prava u hrvatskom društvu, koja je u tom periodu još uvijek bila nekonzistentna grupa političara

⁴⁷ Gross, M. (1973.) *Povijest pravaške ideologije*, Sveučilište u Zagrebu: Institut za hrvatsku povijest, str. 59.

⁴⁸ Isto, str. 120

⁴⁹ *Narodne novine* (1865.), br. 149. str. 2

⁵⁰ *Domobran* (1865.), br. 153, str. 1

⁵¹ Pregledavane su sljedeće novine i listovi: *Narodne novine* (1865), *Domobran* (1865., 1866.), *Obzor* (1891., 1894.) i *Novi list* (Sušak – Rijeka 1901., 1903. – 1905.)

⁵² Dimnjašević, T. (2019.)

koji nisu mogli značajnije utjecat na politički život pa samim time, niti Barčić još uvijek nije imao potrebnu podršku – materijalnu i mentorsku za vlastito djelovanje.

Početak 1867. godine, Mađari su dobili svoje Ministarstvo na čijem je čelu bio grof Gyula Andrassy, a čiji se osnutak veoma burno proslavio u Rijeci od strane mađarona. Napadani su gotovo svi članovi stranaka i skupina koje su zastupale i borile se za hrvatski duh u Rijeci, a samom Erazmu Barčiću su u nekoliko navrata kamenovali kuću i razbili prozore.⁵³ Nakon Hrvatsko-ugarske nagodbe (1868.) i uspostavljanja mađarskog protektorata nad Rijekom, Barčićev se politički i društveni položaj još više pogoršao, a njegov krug pristalica postao je još uži. Napadi na Barčića postali su gotovo svakodnevna pojava:

Vi ste presvietli gospodine⁵⁴, glava svih strukah i uprave u gradu Rieci, s toga vam ne može nepoznato biti kako je pred mjesec danah poznati Gasparo Matković javno na ulici u Rieci mirno prolazećeg g. Odyjetnika Erazma Barčića psujući i ružeći ga napao, da se ovaj jedva njega izbavio, i to kako saznasmo, samo zato što spomenuti g. Barčić ljubi neizmjernim žarom svoju milu majku domovinu Hrvatsku...⁵⁵

Unatoč teškim uvjetima djelovanja i sve izraženijom promađarskom inicijativom, Barčić nije gubio duh i volju za polemikom s neistomišljenicima, a kroz koju je pokušavao dokazati i opravdati potrebu za većim pravima Hrvata u Rijeci.⁵⁶

Stranka prava je također prolazila kroz krizu, koja je kulminirala neuspjehom Kvaternikove bune u Rakovici 1871. godine te je njihov utjecaj na političke odluke postao neznatan, a njezini članovi nisu imali gotovo nikakav politički značaj na hrvatskoj političkoj sceni. Takav je status Stranka prava zadržala sve do 1878. godine, kada je Erazmo Barčić uz pomoć Folnegovića odlučio ponovno obnoviti pravašku stranku, a u prilog im je išla i trenutna situacija u Hrvatskom primorju gdje se dogodio ubrzani nazadak do tada razvijane privrede.⁵⁷

Erazmo Barčić se, iako napadan od brojnih grupa i osoba, nastavio zalagati za bolji položaj Hrvata u Rijeci i promicati hrvatske ideje pa je tako 1877. na njegov poticaj obilježena

⁵³ Čulinović, F. (1953.) str. 221

⁵⁴ Obraćanje Josipu grofu Zychy-u, riečkom gubernatoru

⁵⁵ *Obzor* (1871.), br. 122; str. 2

⁵⁶ Lukežić, I. (1991.)

⁵⁷ Gross, M. (1973.) str. 197

Stogodišnjica sjedinjenja Rijeke s Hrvatskom. Barčićev poziv uredniku novina *Primorac* da se čestito i ponosno obilježi Stogodišnjica sjedinjenja Rijeke s Hrvatskom, urednik je objeručke prihvatio te se zahvalio Barčiću *ponajodičnijem riečkom Hrvat*u, kojeg su vladajući korifeji učinili *tudjincem u domovini, al u kojih nije prestala vrijeti hrvatska krv i hrvatski ponos*⁵⁸ na njegovom zalaganju i rodoljublju.

Događaji vezani uz promađarsku politiku u Rijeci tijekom sedamdesetih godina devetnaestoga stoljeća zasigurno su dodatno potaknuli društveni i politički angažman intelektualaca na riječkoj sceni. Erazmo Barčić bio je sve češće javno prisutan, a njegovi govori i djela privlačili su sve veću pažnju medija, a tada i cjelokupnog društva. Napokon su njegove ideje i stavovi doprli do šireg kruga ljudi, a svojim emotivnim i srčanim govorima te osobnom ustrajnošću i zalaganjem postao je prepoznatljiva riječka ličnost.

U drugoj polovici devetnaestog stoljeća ponovno su ojačale tenzije između političkih suparnika, a čemu je doprinijela tadašnja promađarska situacija. Ovaj put su se na udaru našli protivnici *ungareza* i njihovih promađarskih stavova, a koji su se pritom zalagali za jačanje hrvatskog pokreta u Rijeci. Jedan od poznatijih primjera sukoba o kojem izvještavaju i tadašnje novine, dogodio se 1877. godine u Rijeci, a žrtva napada je opet bio Erazmo Barčić. Erazmo Barčić, točnije njegova kuća u Rijeci našla se na udaru skupine ljudi promađarski orijentiranih stavova koji su na taj način iskazivali svoje nezadovoljstvo i neslaganje s Barčićevim činom, a kojega su označili kao otvoreno promicanje hrvatskog duha i nepoštivanje mađarske politike. U rujnu navedene godine, Rijeku je posjetilo mađarsko izaslanstvo na čelu kojega se nalazio carević Rudolf, a njima u čast na brojnim gradskim ustanovama i kućama izvješene su mađarske zastave. Ovim činom prvenstveno se željela potvrditi riječka privrženost vladajućoj mađarskoj kući i iskazati gostoprimstvo mađarskim vlastima. Erazmo Barčić, Josip Gorup i još poneki riječki rodoljubi su na svojim kućama izvjesili hrvatske simbole, točnije zastavu Hrvatske, Slavonije i Dalmacije čime su željeli ukazati na postojanje hrvatskog pokreta u Rijeci, a unatoč izdanoj zabrani tadašnjeg gradonačelnika Ciotte. Spomenuta akcija riječkih Hrvata izazvala je revolt nekolicine mađarona koji su se okupili i kamenovali Barčićevu kuću te zazivali uklanjanje izvješene hrvatske zastave. Načelnik Pasquali, koji je prema pisanju novina *Primorac* trebao čuvati

⁵⁸ *Primorac* (1877.) br. 48; str. 1

integritet svih državnih simbola pa tako i hrvatske zastave, provalio je u Barčićevu kuću i sam uklonio zastavu.

Spomenuti događaj je u središte pozornosti doveo i tadašnjeg riječkog načelnika Ciottu kojem se zamjeralo što nije reagirao na divljačke napade, odnosno što je svojom reakcijom ustvari podupirao prosvjednike i na taj se način pokušao obračunati s Erazmom Barčićem i njegovom politikom. Ono što je veoma zanimljivo jest što je Ciotta u nekoliko istupa tvrdio kako su se prosvjednici pokušali obračunati osobno s Barčićem te da isti nisu imali ništa protiv hrvatske zastave, odnosno da nemaju ništa protiv hrvatskog pokreta u Rijeci. Barčić je takve istupe odbacio te je objasnio kako su isti prosvjednici u nekoliko navrata uzvikivali *abbaso la bandiera croata*⁵⁹, što neposredno dokazuje da su se isti okupili protiv hrvatskog riječkih Hrvata, a ne osobno protiv njega te je sam prosvjed završio odmah po skidanju hrvatskih zastava s njegove kuće i kuća njegovih istomišljenika - Gorupa, Derenčina, Polića, Pečnjaka.⁶⁰

⁵⁹ *Primorac* (1877.), br. 112; str. 4

⁶⁰ Isto

5.4. KRAJ DEVETNAESTOG STOLJEĆA I VRHUNAC MAĐARIZACIJE RIJEČKOG ŽIVOTA

Režim Khuena Hedervaryja (1883. – 1903.) koji je bio na vrhuncu krajem devetnaestog i početkom dvadesetoga stoljeća potaknuo je brojne demonstracije hrvatskog naroda koji je pružao otpor nasilnoj mađarizaciji i velikomađarskim političkim interesima. To je bilo još jedno razdoblje burnih političkih godina tijekom kojih nije izostala reakcija niti uvaženih riječkih ličnosti. U Zorinom domu u Bakru održavala se protestna skupština na kojoj je zapažen govor imao Erazmo Barčić, a Viktor Ružić⁶¹ koji je prisustvovao navedenom skupu zamišljao je kako će upravo Barčić biti taj koji će predvoditi borbu protiv Mađara. Iako je pokušavao održati svoj društveni utjecaj i značaj, Barčića su sve više dostizale godine i promjene s kojim se nije mogao nositi.

Godine 1889. Erazmo napušta Stranku prava i postaje stranački neovisan političar koji se i dalje zalagao za hrvatski nacionalni duh u Rijeci i borio protiv riječkih autonomaša. U narednim godinama Barčić je nastupao kao nezavisni političar, a situacija u Rijeci i dalje je bila napeta i pod utjecajem odnosa između promađarona i zagovornika hrvatskog ujedinjenja. Slična je situacija bila i u hrvatskom saboru gdje su se žustro raspravljali prohrvatski i promađarski zastupnici, a posebno je upečatljiva godina u kojoj je Hrvatskim saborom predsjedavao riječki zastupnik. Kao zastupnik grada Bakra Barčić je 1906. godine izabran za delegata te je kao najstariji zastupnik predsjedavao Hrvatskim saborom. Barčić je po preuzimanju vodeće saborske pozicije istaknuo kako ne smatra da je svojim zaslugama zaslužio preuzeti vođenje sabora, već su mu to istaknuto mjesto omogućile samo njegove godine života.⁶² Ukoliko pogledamo sve njegove zasluge i djelovanje kroz brojne političke godine u kojima je sudjelovao kao ravnopravni i istaknuti političar, ali i društvenjak, ne možemo se složiti s njegovim viđenjem godina kao glavnog razloga preuzimanja predsjedavajuće

⁶¹ Viktor Ružić (1893. – 1976.) je ugledni Sušačanin koji je završio pravne nauke u Beču, Grazu i Zagrebu. Osim odvjetničkog poziva kojem je bio posvećen, Ružić je obavljao i niz društvenih i političkih funkcija tijekom svoga života – ban Savske banovine (1936. – 1938.), ministar pravde u Kraljevini Jugoslaviji (1939.) te je također bio u internaciji u Italiji (1942. – 1943.). Za vrijeme njegova banovanja izgrađena je hidrocentrala *Vinodol*, Jadranska cesta – dionica Sušak – Novi Vinodolski, gimnazija u Karlovcu te je završena zgrada Tehničkog fakulteta u Zagrebu. Viktor Ružić je također bio i ugledni rotarijanac koji je 1935. godine izabran za Guvernera 77. Distrikta koji obuhvaća područje čitave Kraljevine Jugoslavije. *Život koji teče. Monografija o dr. Viktoru Ružiću, Zaklada „Dr. Viktor Ružić“ Rotary Club Rijeka, 2018.*

⁶² *Hrvatska zastava*, (1906.), br. 21; str. 8

stolice, već je zasigurno to zaslužio svim svojim postupcima i iskrenom te pravednom političkom borbom.

Svoju političku karijeru, Erazmo Barčić je završio slavnim riječima *Va fuori, o stranier!*⁶³ koje je izgovorio na saborskoj sjednici 12. ožujka 1908. godine, a čime je poručio mađarskim nasilnicima i novoizabranom banu Rauchu da se ne slaže s njihovom politikom i njihovim ugnjetavanjem Hrvata i da je vrijeme da napuste teritorij tadašnje Hrvatske.

1905. godine Barčić je predložio osnivanje dviju organizacija koje su trebale dodatno pojačati osjećaj hrvatstva u Rijeci: *Organizacija za unaprijeđenje hrvatstva u Rijeci* i *Društvo za njegovanje materinskog jezika Ljudevit Gaj*. Ovim činom Barčić je još jednom omogućio širem sloju društva da se bolje upozna s hrvatskim jezikom i pružio im je mogućnost da isti njeguju i razvijaju kroz ova udruženja.⁶⁴ Bilo bi zanimljivo u budućim radovima analizirati rad dviju spomenutih organizacija i proučiti jesu li ispunile ulogu koja im je bila namijenjena – širenje hrvatskog jezika i hrvatskih ideja.

Ne može nas čuditi Barčićeva inicijativa za osnivanje udruga koje će prvenstveno njegovati hrvatski jezik jer je i sam Erazmo odrastao u obitelji koja je gajila neizmjernu ljubav i poštovanje prema hrvatskom jeziku i od malih je nogu bio izložen hrvatskoj ideji i rodoljublju. U takvoj okolini dodatno je potaknut razvoj samosvijesti o važnosti hrvatskog pokreta, a pismo upućeno Albertu Široli koje je objavljeno u Novom listu 1906. godine, pobliže dočarava ulogu hrvatskog jezika u Barčićevoj obitelji:

*Vi znate dobro, da Vas Vaša dobra mat – kako i mane moja – ni vadila molit 'in nome del padre, fijo e spirito santo' ne', lego 'u ime oca, sina i duha svetoga' – znate dobro, Alberto, da Vaša mat ni Vas – kako ni moja mane – v jutro, o podne i večer vadila pozdravljenje angjelsko 'Ave Maria piena di grazia', lego vas, sojega sinka, adila – kako i moja mane – va slatkom sojem zajiku 'zdravo Marijo milosti puna'. Na oven zajiku su nas naše matere ogojile, a samo temu morete zahvaliti da ste dobar i pošten muž odi besede.*⁶⁵

⁶³ *Dom i svijet*, (1908.), br. 6; str. 118

⁶⁴ Isto.

⁶⁵ Novi list, br. 117, Rijeka, 28. travnja 1906.

Možemo zaključiti kako je dodatni poticaj osnivanju ovih organizacija u Rijeci bilo postupanje mađarske vlasti prema jedinoj hrvatskoj gimnaziji u Rijeci. Naime, kako bi se ograničilo prohrvatsko djelovanje mladeži u Rijeci, riječka gimnazija je 1896. godine prisilno preseljena na Sušak koji je bio u sastavu Banske Hrvatske. Na taj su način mađarske vlasti ograničile upotrebu hrvatskog jezika, ali i onemogućile ili barem usporile razvoj hrvatskoj pokreta na području pod njihovom upravom.⁶⁶ To je uistinu bio potez koji je obilježio kraj dvadesetog stoljeća u Rijeci jer je jezik oduvijek bio jedan od glavnih nacionalnih identiteta koji je stanovnike povezivao, a sada je upravo taj identitet bio izravno napadnut s mađarske strane.

⁶⁶ Strčić, P. (1992.) *Koja je prva riječka gimnazija*, Rijeka, str. 21

6. RIJEČKO STANOVNIŠTVO KAO NOSITELJ DRUŠTVENIH PROMJENA U DRUGOJ POLOVICI DEVETNAESTOG STOLJEĆA

Kao što je već spomenuto, nakon potpisivanja Hrvatsko-ugarske nagodbe kojom je Rijeka *de facto* postala provizorij gospodarska situacija u Rijeci drastično se promijenila. Naime, velika mađarska ulaganja u gradsku infrastrukturu i gradske tvornice dovela su do gospodarskog rasta, a u skladu s time i do razvoja brojnih drugih, za život, neophodnih stvari. Mađarske investicije su dovele do toga da su Rijeka i njezina luka postale drugi najveći lučko-trgovačko-brodarski centar u ovom dijelu Europe, odmah iza Trsta,⁶⁷ a dodatna ulaganja u željezničku prugu i sve bolja povezanost s ostatkom Monarhije dovela je i do povećanja broja stanovnika, a posebno uz obalno područje.⁶⁸

Stanovnici Rijeke se kroz devetnaesto stoljeće mogu promatrati kroz tri formirana društvena sloja: najniži „radnički“ sloj, niži društveni sloj – građanstvo i viši društveni sloj – patricijat.⁶⁹ Osim podjele prema društvenom statusu, isti su se razlikovali i prema osobnim preferencijama koje su iskazivali određenoj vlasti. Patricijat, koju je činilo dvadesetak riječkih dobrostojećih obitelji većinski je bilo anacionalno, odnosno, promađarski orijentirano, a glavni razlog njihove hungarofilije bile su vlastite privilegije i osobni imetak i dohodak. Elitni riječki sloj koji su uglavnom činili trgovci, obrtnici i industrijalci, smatrali su da se njihovi poslovi i bogatstvo mogu održati jedino uz mađarski kapital, odnosno njihovo mišljenje bilo je kako tadašnja Hrvatska nema potencijal niti mogućnosti zadovoljavanja njihovih poslovnih uzleta i potreba.⁷⁰ Njihovi ciljevi i nakane veoma se dobro mogu iščitati iz jednog obraćanja Erazma Barčića koji je o patricijskim obiteljima, čija je obitelj i sama bila, rekao sljedeće:

*Ona nema druge domovine do interesa, zbir njenih krijeposti je račun, njen nauk se svodi na pravilnik mjenjačnice, žrtve za domovinu za nju su ludosti i ništa je ne može ganuti.*⁷¹

⁶⁷Polić, M. (2014.) Hrvatski nacionalizam u XIX. I početkom XX. stoljeća na primjeru Rijeke i Riječkog područja, *Problemi sjevernog Jadrana*, (13) str. 1-17, Rijeka

⁶⁸ Mayhew, T. (2009.), str. 49

⁶⁹ Poliće, M. (2004.)

⁷⁰ Isto.

⁷¹ Čulinović, F. (1953.), str. 213

Analizirajući Barčićevu izjavu možemo zaključiti kako je glavni nosioc društvenih promjena u Rijeci u devetnaestom stoljeću bio srednji društveni sloj – građanstvo koji je sigurno imao olakšan pristup pisanoj riječi i kulturi od najnižeg društvenog sloja. No zaista je teško procijeniti koliko je uistinu pojedinaca i obitelji bilo uključeno u hrvatski pokret i jesu li hrvatske ideje i vizije zaokupile širi sloj društva.

Mađarska uprava Rijekom imala je pozitivne i negativne učinke na razvoj grada i njezino stanovništvo. Iako je za vrijeme mađarskog upravljanja grad doživio gospodarski uzlet, a posebno kroz ulaganja u razvoj luke, željezničke pruge i cestovne prometnice, na društvenom planu provodila se mađarizacija gotovo svih oblika života stanovnika Rijeke. Negativni aspekt nametanja mađarskog jezika i mađarskog stila života posebno se osjetio za vrijeme banovanja Khuena Hedervarya koji je gotovo beskompromisno izvršavao naredbe pristigle iz Pešte bez ikakvog obzira prema domicilnom stanovništvu. Upravo je takva politika dodatno potaknula riječko stanovništvo na okupljanje i razvoj narodnog pokreta s idejama teritorijalne i političke emancipacije riječkog područja s tadašnjom hrvatskom upravom.

6.3.RAZVOJ I JAČANJE HRVATSKOG POKRETA U RIJECI – ULOGA *NARODNE ČITAONICE RIEČKE*

Pojava procesa mađarizacije, gospodarske i društvene prilike potaknule su i ubrzale razvoj narodnog preporoda na riječkom području te se pojavila potreba za osnivanjem udruženja koja će upravo imati zadaću okupljanja nacionalnih preporoditelja i rodoljuba koji su se između ostalog zalagali za ujedinjenje hrvatskog teritorija. Prve ilirske, narodne čitaonice počele su se osnivati u prvoj polovici devetnaestog stoljeća, ponajprije na kajkavskom području, ali veoma brzo će se proširiti i na druga područja hrvatskog teritorija gdje će također odigrati zapaženu ulogu u doba narodnog preporoda.

Narodna čitaonica Riečka mora se promatrati u duhu i tradiciji preporoditeljskog doba, a njezina uloga bila je puno šira od samog naziva „čitaonica“ i onih aktivnosti koje možda vezujemo uz takvu vrstu ustanove. *Narodna čitaonica Riečka* osnovana je 21. listopada 1849. godine, na poticaj Josipa Bunjevca, a od samog osnivanja u njezinom radu je aktivno sudjelovao i Erazmo

Barčić. *Narodna čitaonica Riečka* imala je značajnu ulogu u jačanju i promoviranju, odnosno razvoju ilirskog pokreta u Rijeci i samim time bila je središnja točka riječkog kulturnog života čiji su članovi bili pripadnici više klase, plemići i značajne osobe iz društvenog i kulturnog života Rijeke i okolice. Zahvaljujući sačuvanim zapisnicima održanih odbora i sjednica⁷² *Narodne čitaonice Riečke*, a na temelju kojih je napisana i objavljena *Spomenknjiga prigodom pedesetogodišnjice Narodne čitaonice Riečke*, vidljivo je kako je Barčić imao zapaženu ulogu u radu Čitaonice te je između ostalog bio jedan od najzaslužnijih članova čijim je zalaganjem Čitaonica preseljena iz do tada unajmljenog prostora u ulici *Via del Moro br. 3* (danas Ulica Ignacija Henckea), nasuprot pravoslavne crkve sv. Nikola, u novi vlastiti prostor.

*U sjednici 26. Aprila 1889. odbornik g. Barčić spominje, kako su nekoji naši članovu sastavili konsorcium, koji je kupio kuću br . 50 ili novi broj 2. na Corsu, ponajviše stoga, da se u njoj može nastaniti naše društvo, te želi, da odbor preuzme korake shodne glede odkaza dosadanjega stana i nabave tog novog.*⁷³

Na prijedlog Erazma Barčića, a uz pomoć konzorcija i člana Rajmunda Bačića,⁷⁴ *Narodna Čitaonica Riečka* od 1890. godine djeluje na novoj adresi na Korzu u čijem prostoru se i danas nalazi čitaonica Gradske knjižnice Rijeka. Odbor *Narodne čitaonice Riečke* zasigurno je bio jedan od najaktivnijih dijelova čitaonice, a bio je zadužen za organizaciju različitih događanja i aktivnosti, od plesa, koncerata i kazališnih predstava, pa sve do organizacije javnih rasprava o tadašnjim glavnim temama riječkog života gdje se posebno istaknuo Erazmo Barčić.⁷⁵

Osim spomenutih aktivnosti i događaja, jedan od važnijih trenutaka u povijesti riječke čitaonice bilo je preuzimanje obveze izdavanja i uređivanja edukativnog i zabavnog lista „Neven“. „Neven“ je do toga trenutka bio u izdavaštvu Matice Ilirske koja je zbog materijalnih poteškoća obustavila njegovo izlaženje i razmišljala je o potpunom ukidanju prvog beletrističkog lista u Hrvatskoj. Godine 1857. Narodna čitaonica riječka obavijestila je javnost o preuzimanju spomenutog lista te je tim činom pokazala još veću inicijativu i izašla iz kruga ograničenog čitaoničkog rada.⁷⁶ Časopis je izlazio pod uredništvom dr. Josipa Vranjicanija – Dobrinovića i

⁷² *Spomenknjiga Narodne Čitaonice Riečke*, pretisak, Rijeka 2000. str. 34, 41

⁷³ Isto, str. 43

⁷⁴ Isto, str. 67

⁷⁵ Isto, str. 30

⁷⁶ *Carsko kraljevske službene narodne novine* (Zagreb), 283 (1857.)

riječkog profesora Vinka Pacela, a tiskao se nakladi riječkog tiskara Ercola Rezze.⁷⁷ Nažalost, i riječka Čitaonica je uskoro morala odustati od obveze uređivanja i izlaženje zabavno – poučnog lista, a iz istih, financijskih razloga zbog kojih je i Matica Ilirska odustala.

Iako je *Narodna čitaonica* također neosporan i važan dio riječke povijesti devetnaestoga stoljeća kada se raspravljalo o autonomaštvu, hrvatskom pokretu i društvenom životu Riječana, ne možemo zanemariti činjenicu kako je i takva institucija ponajviše bila namijenjena višim građanskim i trgovačkim slojevima te često nije uspjela doprijeti do širih slojeva društva. Unatoč tomu, *Narodna čitaonica* i njezini članovi često su bili na meti napadaja opozicije, odnosno onih koji se nisu slagali s njihovom politikom i potezima, a jedan od najžešćih napadaja se dogodio 1881. godine,⁷⁸ s čime je bio upoznati i tadašnji gradonačelnik Rijeke Giovanni Ciotta. Erazmo Barčić i drugi članovi stoički su podnosili sve fizičke nasrtaje i vrijeđanja, a *Narodna čitaonica* također je uspješno odbijala sve verbalne i fizičke napade i nisu posustali u organizaciji svojih budućih aktivnosti.

Kao što smo vidjeli *Narodna čitaonica* okupljala je mnoge danas poznate ličnosti tadašnjeg društvenog i političkog života, a posebna pažnja pridavala se i rodoljubima iz drugih gradova i područja. Prema popisu članova koji je napravljen povodom sto pedesete godišnjice osnutka riječke čitaonice, možemo vidjeti kako su članovi riječke čitaonice bili pripadnici više klase, plemići, odvjetnici, svećenici te brojni drugi istaknuti pojedinci. Neki od istaknutih članova društva bili su Franjo Kurelac, Marijan Derenčina, Franjo Rački, Petar Derenčina, Ivan Vončina te Josip Juraj Strossmayer koji je od 1869. pokrovitelj Čitaonice⁷⁹ i koji je bio dobar poznavatelj riječkih prilika u devetnaestom stoljeću.

⁷⁷ Lukežić, I. (2019.) *U Terpsihorinu hramu: iz povijesti riječke Narodne čitaonice*. Rijeka, Gradska knjižnica Rijeka. str. 48

⁷⁸ *Spomenknjiga Narodne Čitaonice Riječke*, pretisak, Rijeka 2000., str. 40

⁷⁹ Isto, str. 90 - 94

7. RIJEKA i RIJEČKO PITANJE U KORESPONDENCIJI BISKUPA JOSIPA JURAJA STROSSMAYERA

O položaju tadašnje Rijeke i drugim riječkim pitanjima pisao je i biskup Josip Juraj Strossmayer koji je svojim interpelacijama i govorima dokazao da je veoma dobro upoznat s riječkim problemima. Posebno su značajna brojna pisma koja je izmjenjivao sa stanovitim Riječanima toga doba, a koja nam otkrivaju različita povijesna zbivanja u posve novom svjetlu. Privatne korespondencije su iznimno značajne jer nam mogu na veoma detaljan i realističan način prikazati duh i atmosferu toga vremena, a posebno jer većina takvih korespondencija nije pisana s primarnim ciljem javnog objavljivanja te često sadrže intimne ispovijedi i mišljenja koja možda najbolje prikazuju osobu toga razdoblja. Stoga nam je želja da analizom privatnih korespondencija upotpunimo sliku Rijeke i riječkog društva devetnaestog stoljeća.

Josip Juraj Strossmayer, istaknuta ličnost devetnaestog stoljeća i danas zauzima važnu poziciju u istraživanju hrvatske povijesti. Njegova privatna korespondencija s različitim povijesnim, društvenim i političkim osobama predstavlja važan izvor informacija o brojnim povijesnim zbivanjima, a zasigurno je nezaobilazna građa i za ovaj diplomski rad. U svojoj ostavštini biskup Strossmayer je ostavio više od dvanaest tisuća pisama i telegrama od kojih nažalost brojna još uvijek nisu objavljena i istražena. Iako je Ferdo Šišić prvi započeo sustavan rad na objavljivanju njegovih pisama pri čemu se usmjerio na korespondenciju s Franjom Račkim, isti je ostao nenastavljen. Profesor Šišić je objavio četiri sveska korespondencije i jedan dodatni svezak s dokumentima⁸⁰, dok je u novijim izdanjima poznat rad akademika Petra Strčića o dopisivanju biskupa Strossmayera sa Serafinom Vanutellijem⁸¹.

Jedan od brojnih s kojima se Strossmayer dopisivao bio je i Erazmo Barčić. Cjelokupna njihova korespondencija nalazi se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu te u Arhivu Hrvatske akademije za znanost i umjetnost, a po prvi puta je njihovu cjelokupnu sačuvanu

⁸⁰ Šišić, F. (1933.) *Korespondencija Rački – Strossmayer (1928. – 1931.)*, te prva knjiga ostalih pisama i spisa do 1860. pod naslovom *Josip Juraj Strossmayer, Dokumenti I korespondencija*, Zagreb

⁸¹ *Korespondencija Josip Juraj Strossmayer – Serafin Vanutelli / Correspondentia Josephi Georgi Strossmayer cum Seraphino Vanutelli 1881-1887*, prir. J. Balabanić i J. Kolanović, Monumenta Vaticana Croatica – Posebna izdanja 1, Croatica Christiana – Fontes, Zagreb 1999.

korespondenciju prikazao i prokomentirao profesor Lukežić u djelu *Riječki kvartet - Dopisivanje Erazma pl. Barčića i biskupa Josipa Jurja Strossmayera*.⁸²

Obojica su bili izrazito uvažavani i cijenjeni od brojnih društvenih skupina pa čak i od onih koji su imali različite političke i društvene poglede. Biskup Strossmayer je bio predvodnik Narodne stranke koja je bila južnoslavenskog usmjerenja, dok je Barčić, kao što je to nekoliko puta istaknuto u radu, bio zagovaratelj starčevićanske politike i politike Stranke prava. Unatoč tome što su im se politički stavovi razlikovali, povezivala ih je ljubav prema domovini i jednak nacionalni program u kojem su često isticali nacionalni ponos i zalagali se za integritet teritorija tadašnje Hrvatske.

Biskup Josip Juraj Strossmayer nije bio ograničen samo na vjersko-kulturnu djelatnost, već je bio osoba koja je imala veliki utjecaj na politički život i usmjeravanje određenih povijesnih zbivanja u drugoj polovici devetnaestoga stoljeća. Kao predvodnik Narodne stranke, Strossmayer se prvenstveno zalagao za administrativno ujedinjenje hrvatskih zemalja i njihovo povezivanje s drugim južnoslavenskim habsburškim zemljama, a u okvirima Monarhije.⁸³ Kako je Strossmayer bio veoma dobro upoznat s političkim stanjem u hrvatskim zemljama devetnaestog stoljeća, nikako nije mogao zanemariti riječko pitanje i tadašnju političku i društvenu situaciju u Rijeci, a koja je imala veliku važnost za integraciju hrvatskog teritorija. Već na početku svoga političkog djelovanja, nakon pada Bachovog apsolutizma, biskup je osobno posjetio Rijeku gdje je bila ustanovljena Riječka županija umjesto dotadašnje Severinske županije. Strossmayer je osim samog posjeta imao i veoma časnu ulogu kumstva pri blagoslovu nove zastave Riječke županije, a čija se svečanost odvijala na Grobničkom polju u proljeće 1862. godine. Biskupov posjet Rijeci je trajao nekoliko dana te su on i njegova delegacija bili svečano dočekani i prihvaćeni od riječkog naroda. Nakon same svečanosti na Grobničkom polju gdje je Strossmayer održao veoma emotivan i upečatljiv govor dogodili su se izgređi u samom gradu od strane autonomaša pri čemu su napadnuti svi sudionici svečanosti, a i sam biskup Strossmayer.⁸⁴

Njegovi često emocionalni govori promaknuli su ga u jednu od najosebujnijih političkih i vjerskih ličnosti u okvirima hrvatske politike devetnaestog stoljeća, a njegova promišljanja o

⁸² Lukežić, Ir. (2008.) *Riječki kvartet*. Fluminensia: Rijeka

⁸³ Rapacka, J. (2002.) *Leksikon hrvatskih tradicija*. Matica Hrvatska: Zagreb str 171.

⁸⁴ Lukežić (2008.), str. 170

brojnim političkim situacijama i zbivanjima, otvorila su mu vrata i šire javnosti, a status poštovanja zaslužio je i među europskom političkom elitom.

Na banskoj konferenciji 1862. godine, biskup je održao veoma upečatljiv govor u kojem je iznesao svoj stav o značaju Rijeke:

*Rieka ima po položaju svom veliku budućnost, ona je kao stvorena za trgovinu i obrt; u njoj već sada ima znamenitih tvornica, i kad ona postane velikim tržištem proizvoda banatskih i podunavskih zemalja, to će se uzduž Rječine podići tvornije od neizmjerne vrijednosti, i Hrvatska će imati trgovački i obrtnički grad, s kojim će se moći ponositi.*⁸⁵

Strossmayer je svoj poseban odnos prema Rijeci i Riječanima iskazivao i različitim postupcima, a koji su često bili usmjereni prema mladima i obrazovanju te je u nekoliko navrata donirao novac i druge materijalne stvari za više riječkih škola. Svojim nesebičnim postupcima i uvijek iskrenim nastupima, Strossmayer je zaslužio posebno mjesto u Rijeci, a priznanje za rad mu je stiglo i od samog Erazma Barčića kada je s njegove strane predložen za počasnog člana *Narodne čitaonice Riečke*, 1862. godine te za pokrovitelja iste 1867. godine.⁸⁶ O tome koliko mu je Rijeka značila i prirasla srcu govori i Strossmayerovo obraćanje Račkome iz 1866. godine u kojem otvoreno govori o položaju i budućnosti Rijeke:

*Glede realnog teritorija cijela se stvar vrti oko Rijeke koja evo žalibože prijete postati klisura da se na njoj sav dogovor razbije. Mi smo mislili da ćemo najshodnije prama pomirenju raditi budemo li riječko pitanje u posebnu spis u opširnije razložili otkale će, nadamo se, pravo Hrvatske kao sunce jasno prosjati. Budi samo slobodno toliko reći da je Rijeka od Ugarske 40 geografskih milja udaljena, po svom zemljopisnom položaju toli čvrsto s Hrvatskom spojena, kao ma koje udo čovječjeg tijela sa samim sobom. Rijeka je, gledaš li pučanstvo, bez ikakve sumnje grad hrvatski koji, spadajući od starine na modrušku biskupiju, imade onu isključivo hrvatsku osebinu da se u njoj latinski obredi još i danas u slavenskom jeziku proslavljaju.*⁸⁷

Detaljnija promišljanja o Rijeci i riječkom pitanju, Strossmayer iznosi tijekom korespondencije s Erazmom Barčićem. Dopisivanje između ove dvojice značajnih ličnosti hrvatske moderne povijesti odvijalo se od 1882. godine do 1900. godine, a za bolje razumijevanje

⁸⁵ Pavić, M. – Cepelić, M.(1994.) *Biskup Josip Juraj Strossmayer*, Reprint: Đakovo, str. 423 - 424

⁸⁶ *Spomenknjiga Narodne Čitaonice Riečke*, pretisak, Rijeka 2000. str. 79

⁸⁷ Strossmayer – Rački, *Politički spisi*, str. 170 - 170

samog sadržaja pisama važno je napomenuti kako je to bilo razdoblje režima Khuena Hedervarya. Erazmo Barčić i Josip J. Strossmayer su izmijenili 34 pisma⁸⁸, a u doba kada đakovački biskup više nije bio aktivan u hrvatskoj politici i hrvatskom saboru. Ono što je karakteristično za sva njihova pisma i što je lako uočljivo kada se proučava njihov sadržaj je prijateljski ton koji imaju jedan prema drugome te odanost i poštovanje koje iskazuju prema njihovom djelovanju, političkom i društvenom.

Međusobno dopisivanje započelo je 26. travnja 1882. kada je Barčić uputio svoje prvo pismo đakovačkom biskupu Strossmayeru. To je opsegom i najopširnije pismo iz njihove dostupne korespondencije, a sam sadržaj pisma je izuzetno zanimljiv jer govori o tadašnjoj političkoj situaciji i prilikama u Rijeci. Na samom početku pisma Barčić se obraća Strossmayeru s *Preuzvišeni Gospodine*, a u nastavku pisma Barčić izvještava Strossmayera o mađarskim postupcima kojima oni žele dokazati svoje pravo na vladanje Rijekom, najvećom hrvatskom lukom.

*Napeli su u najnovije vrijeme sve žice, upotrebljuju sva sredstva za da što prije svojoj svrsi dodju. – Sjedne strane muče se i trude, da si izume i skuju kakvo takvo, ako i mutni vrelo svojemu pravu, a s druge strane troše silesiju novca te time nastoje, da si pribave simpatije medju riečkim pučanstvom, a usadjuju mu sa druge strane mržnju proti hrvatskomu narodu.*⁸⁹

Također, u pismu Barčić informira Strossmayera o svetkovini koju priređuju Mađari, a koja bi se održala na moru u Rijeci, a jedini cilj Mađara je time pokazati kako je more mađarsko, a ne hrvatsko. Potaknut tom najavom obilježavanja svetkovine, Barčić traži financijsku pomoć od Strossmayera kojom bi riječki Hrvati unajmili brodice koje bi plovile riječkim morem s hrvatskim obilježjima za vrijeme održavanja spomenute svetkovine.

Tuj se službeno mnogovrstne svetkovine priredjuju za još omamiti neuko pučanstvo. Silni se novac iz gradske blagajne i pojedinci troše. – Medju predloženim svetkovinami osobito mjesto zauzumlje svetkovina na moru, za da se Magjari naužiju ne svojega već našega mora. – Tom prigodom htjeli bi mi pokazati i mišice a ne druge usčuvati proti Talijanskoj navali ispod Visa. – U tu svrhu naumismo iznajmiti tri naša primorska parobroda, jedan bakarski „Bakar“ a dva senjska „Vinodol“ i „Primorac“. – Ova tri parobroda svetčano hrvatskim bojami ureseni, providjeni s

⁸⁸ Lukežić, I. (2008.), str. 172

⁸⁹ Barčić-Strossmayeru, Rijeka, 24. IV. 1882.

napisi „Živila Hrvatska Rieka“ „Živio hrvatski Kvarner“ odvesti bi imalo, kao morski izlet na Rieku primorske Hrvate, koji bi bez dotaknuti se kraja došli gledati te već obično goste.⁹⁰

Nakon samo nekoliko dana, točnije 30. travnja, Strossmayer je uputio odgovor Erazmu te mu se zahvalio na njegovoj borbi za *nesretni narod*. Strossmayer je također pohvalio njihovu inicijativu za prosvjed te im je odlučio pomoći u pokrivanju troškova najma brodica.

Ja sam zbog Crkve i raznih drugih crkvenih i narodnih potreba, skoro vazda u novčanoj stisci, ali je stvar koju Vi i naši vrli primorci zastupaju tako pravedna i sveta, da si ja rado od usti, što po naši rekli, odkidam pitanu pomoć; drage duše Vam ju dielim⁹¹.

Prije pauze koja će nastupiti u njihovom dopisivanju, Erazmo i Strossmayer su izmijenili još jedno pismo u kojem je Barčić izvijestio Strossmayer o neuspjelom najmu brodica te obećava biskupovom tajniku skori povratak posuđenih novaca.

Buduća dopisivanja između E. Barčića i J. J. Strossmayera uglavnom su usmjerena na privatna pitanja i međusobne usluge i pomaganja. E. Barčić je u nekoliko navrata zamolio biskupa za financijsku pomoć, a Strossmayer je zamolio za Barčićevu potporu njegovim poznanicima koji su započinjali političku karijeru.⁹²

Veoma emotivno pismo Barčić je uputio Strossmayeru nakon pogibije sina⁹³, a kojim se zahvalio biskupu na saučešću za veliku nesreću koja je zadesila njega i njegovu obitelj. U spomenutom pismu Barčić se prisjeća kako je tijekom razgovora sa sinom, Erazmo mlađi često priželjkivao dan kada će biskup Strossmayer i Ante Starčević zajedno predvoditi ujedinjenje i nezavisnost Hrvatske, ali kako nažalost taj dan Erazmo mlađi neće dočekati. Kroz sadržaj toga pisma možemo uočiti kako su Erazmo mlađi, ali i njegov otac i dalje imali veliko poštovanje prema

⁹⁰ Isto.

⁹¹ Strossmayer-Barčiću, 30. IV. 1882.

⁹² Lukežić (2008.), str. 189

⁹³ Erazmo Barčić izgubio je sina jedinca, Erazma mlađeg, 1892. godine. Barčićev sin poginuo je u dvoboju s Eduardom Schadlom, predsjednikom Veteranskog društva, a do kojega je došlo zbog političkih prepirki. Schadle i Barčić mlađi su se susreli na Trsatu pri čemu je Schadle pozvao Barčića da se priključi njegovom veteranskom društvu. Barčić je spomenuti poziv doživio kao veliku uvredu te je istog časa veoma žustro krenuo replicirati Schadlu i napadati njega i sve članove njegovog društva, odnosno sve veterane. Schadlu kao iskusnom vojniku, kojem je uvrijeđena čast i okaljano društvo, nije preostalo ništa drugo nego da izazove Barčića na dvoboj, koji nije ni pomišljao da se ispriča i povuče ono što je rekao o veteranima. Detaljnije o navedenom dvoboju piše: Lukeži. Ir. (2007.) Posljednji riječki dvoboj, Sušačka revija, br. 60; Dostupno na: http://www.klub-susacana.hr/revija/clanak.asp?Num=60&C=25#_ftn10

Starčeviću, ali kako su ostavljali mogućnost suradnje tada dva politička protivnika, a sve u svrhu zajedničkog cilja ujedinjenja hrvatskog teritorija.

Koliko puta razgovorih sa neveselim svojim sinom o sadašnjih tužnih prilikah naše otačbine, on je znao uzkliknuti: Raztrgana, podijeljena majka Hrvatska bi blagosloвила kao dan spasa onaj dan, kadno bi vidjela Strossmayera, tu personifikaciju kulturnog njezinoga napredka, i Starčevića, tu personifikaciju državnog njezinog prava, stisnjenimi desnicami koracati na čelu složnih njezinih sinovah k sveti njezinog ujedinjenja i njezine nezavisnosti.⁹⁴

Erazmo Barčić i Juraj Strossmayer nastavili su svoju međusobnu korespondenciju sve do 1900. godine, ali njihova pisma u tom razdoblju su postala kratka i većinom sadržajno usmjerena na čestitanje i zahvale povodom rođendana i imendana. Analizirajući sadržaj pisma iz navedenog razdoblja možemo uočiti kako je s godinama opadao njihov utjecaj u političkom i društvenom životu. Njihovo dopisivanje više nije bilo usmjereno na odlučujuće poteze i važno društveno utjecanje što je bila odlika njihovih pisama iz ranijeg razdoblja dopisivanja, ali su ipak ostali u međusobnom kontaktu, iskazujući brigu za jedan za drugoga.

Proučavajući njihovu korespondenciju možemo zaključiti kako je biskup Strossmayer zaista imao poseban odnos prema Rijeci, a sam Barčić u svojim pismima veoma otvoreno govori protiv Mađara i njihove politike. Djelomično je takav pristup u suprotnosti s njegovim javnim nastupima u kojima je uvijek pokušavao imati pomalo pomirujući ton – ne napadajući nikoga već samo ističući važnost hrvatskih ideja i hrvatskog pokreta. Također, Erazmo i biskup imaju slične poglede koji se tiču obrazovanja i hrvatskih gimnazija. Za obojicu su to teme kojima su pridavali posebnu važnost, biskup je i financijski potpomagao hrvatske gimnazije, a Barčić se zalagao za uvođenje i njegovanje hrvatskog jezika u obrazovanju.

⁹⁴ Barčić Strossmayeru, 14. III. 1892.

8. ZAKLJUČAK

Stvaranje svijesti o pripadnosti i važnosti hrvatskog duha i pokreta u Rijeci postalo je središnje pitanje u svim društvenim i političkim riječkim krugovima, a nekolicina riječkih ličnosti postale su glavni akteri rasprava i polemika o navedenoj temi. Politička previranja u Rijeci tijekom devetnaestog stoljeća dovela su do polarizacije riječkog stanovništva, a analizirajući popise stanovništva i literaturu koja se prvenstveno bavi demografijom uočeno je kako se njezin sastav mijenjao ovisno o tadašnjim aktualnim političkim okolnostima. Specifičnosti riječkog stanovništva - etnički sastav, prisutnost različitih jezika i društveno raslojavanje utjecalo je na razvoj hrvatskog narodnog preporoda, a procesi nasilne mađarizacije bili su katalizator jačanju hrvatske političke struje. Tadašnji poznati intelektualci i javne ličnosti dale su svoj doprinos razvoju hrvatske ideje na području Rijeke, a između kojih se posebno istaknuo Erazmo Barčić.

Analizirajući riječku politiku u Barčićevo vrijeme, može se zaključiti kako je ostavio značajan trag na riječkoj političkoj sceni na kojoj se dokazao kao istinski rodoljub. Svojim djelovanjem i na društvenom planu, a posebno kroz rad *Narodne čitaonice Riečke* usmjerio i potaknuo razvoj i jačanje hrvatske svijesti kod riječkog stanovništva. Iako je bio gorljiv zagovornik hrvatske ideje i pokreta, važno je naglasiti kako se Barčić nikada nije protivio suživotu ljudi iz različitih etničkih skupina, a i sam je govorio, a često pisao i objavljivao radove na talijanskom jeziku poput brošure *La voce d'un patriota*.

Na njegovo djelovanje i život poseban trag su ostavili talijanski revolucionari čiji je predvodnik bio Giuseppe Mazzini, a dobri odnosi i komunikacija s drugim velikanima hrvatske povijesti, poput Josipa Juraja Strossmayera omogućili su nam holistički uvid u društveno-političke prilike u Rijeci. Kao što je u radu prikazano riječka politička scena devetnaestog stoljeća bila je izazovna i veoma bogata različitim događanjima, a Rijeka je zaslužila posebno mjesto u hrvatskoj historiografiji kao grad koji se tijekom devetnaestog stoljeća razvio iz malog provincijskog grada u vodeću morsku luku ugarskog dijela Monarhije.

9. IZVORI I LITERATURA:

KNJIGE, ČLANCI I RASPRAVE

1. Andrási, D. (2004.) Ispreplitanje kulturno-povijesne uloge i pravnog stanja Rijeke na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće, *Rijeka i mađarska kultura*, Zbornik radova, Rijeka: Odsjek za kroatistiku Filozofskog fakulteta u Rijeci, Državni arhiv u Rijeci.
2. Barčić, E. (1860. /1991.) *Glas rodoljuba*, prev. Ir. Lukežić, E. Toncinich, Fluminensia: Rijeka
3. Čulinović, F. (1953.) Rijeka u državno-pravnom pogledu. Ravlić, J.,ur. *Rijeka: Zbornik, geografija-etnologija, ekonomija,saobraćaj-povijest-kultura*, Zagreb: Matica Hrvatska.
4. Dimnjašević, T. (2019.) Erazmo Barčić – Riječki lav. *Hrvatska revija*, br.2., str. 41-46
5. Gross, M. (1973.) *Povijest pravaške ideologije*, Sveučilište u Zagrebu: Institut za hrvatsku povijest,
6. Kobler, G. (1896.) *Memorie*, sv. 3, LINT: Trieste
7. Lukežić, Ir. (1991). 'Va Fuori, o stranier!', *Fluminensia*, 3(1-2), str. 1-10.;
8. Lukežić Ir. (2007.) Posljednji riječki dvoboj, *Sušačka revija*, br. 60; Dostupno na: http://www.klub-susacana.hr/revija/clanak.asp?Num=60&C=25#_ftn10,
9. Lukežić, Ir. (2008) *Riječki kvartet*. Fluminensia: Rijeka
10. Marjanović, M. (1953.) Rijeka od 1860. do 1918. Ravlić, J.,ur. *Rijeka: Zbornik, geografija-etnologija, ekonomija,saobraćaj-povijest-kultura*, Zagreb: Matica Hrvatska
11. Mazzini, G. (2005.) *Slavenska pisma*, Srednja Europa: Zagreb
12. Mayhew, T. (2009) *Revolucionarna 1848. u Rijeci*. Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka. Katalog
13. Pavić, M. – Cepelić, M. (1994.) *Biskup Josip Juraj Strossmayer*, Reprint: Đakovo,
14. Polić, M. (2004.) Prilog poznavanju prilika u Rijeci i njezinu zaleđu uoči Hrvatsko-ugarske nagodbe te njihov utjecaj na čitaonički pokret. *Bakarski zbornik*, Bakar, str. 9-33.

14. Polić, M. (2010.) "Riječka krpica" 1868. godine i uvjeti za njezino naljepljivanje na Hrvatsko-ugarsku nagodbu. *Rijeka* 15 (1), 57-92. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/55403>
15. Polić, M. (2012.) Nekadašnja Rijeka i Riječani s osvrtom na Korespondenciju Rački – Strossmayer. *Problemi sjevernog Jadrana*, (11) 39-71. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/85476>
16. Polić, M. (2014.) Hrvatski nacionalizam u XIX. I početkom XX. stoljeća na primjeru Rijeke i Riječkog područja, *Problemi sjevernog Jadrana*, (13) str. 1-17, Rijeka
17. Rački, F. (1867.), *Rieka prema Hrvatskoj*, Zagreb
18. Rapacka, J. (2002.) *Leksikon hrvatskih tradicija*. Matica Hrvatska: Zagreb
19. Strčić, P. (1992.) *Koja je prva riječka gimnazija*, Rijeka
20. Strossmayer – Rački (1971.) *Politički spisi. Rasprave, članci, govori, memorandum*. Prir. V. Košćak
21. *Spomenknjiga Narodne Čitaonice Riečke*, pretisak, Rijeka 2000.
22. Žic, I. (2006.) *Kratka povijest Grada Rijeke*, Adamić: Rijeka

ARHIVSKA VRELA:

1. HR-DAR-406: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Rijeka, Erazmo Barčić

PERIODIKA:

1. *Carsko kraljevske službene narodne novine* br. 283, 11. XII. 1857.
2. *Domobran*, br. 153, 7. VII. 1865.
3. *Dom i svijet*, br. 6, 15. III. 1908.
4. *Hrvatska zastava*, br. 21, 24. V. 1906.
5. *Narodne novine*, br. 94, 24. IV. 1852. ; br. 149, 3. VII. 1865; br. 192, 23. VII. 1867.,
6. *Novi list*, br. 117, 28. IV. 1906.
7. *Obzor*, br. 122, 27. XII. 1871.
8. *Primorac*, br. 48, 22. IV. 1877.; br. 112, 19. IX. 1877.